

Inleiding van Een rode gedenksteen onthult haar geheimen.

In dit artikel kunt u meer lezen over de rode steen die hangt in een nis van de Hervormde dorpskerk van Lopik. Onderaan in dit artikel vindt u een foto van het oude koor van onze kerk, waarop deze steen is afgebeeld. De tekst en haar betekenis worden in dit artikel besproken. Ook de namen die vermeld staan komen aan bod. Over het ambt van kerkmeester willen we wat meer vertellen. Daarnaast zullen ook de wapens die afgebeeld waren besproken worden. We zullen ook uitgebreid stil staan bij het kapittel van Sint Marie. Veel mensen weten dat Lopik vroeger een onderdeel was van dit kapittel. Maar wat is dat, een kapittel en wat deden ze? Waar heeft dit kapittel van Sint Marie gestaan? En wat heeft het te maken met de rode steen in dit artikel? Op al deze vragen zullen we antwoord geven. Als laatste kunt u lezen hoe en waarom de gemeente Lopik aan haar keizerskroon in het gemeentelijk wapen is gekomen.

De tekst op de steen en de plaats van de steen.

In de nis in de noordelijke muur van de kerk van het oude koor, hangt deze roodkleurige steen. Het is geen grafzerk, maar een oude herdenkingssteen. Als je er goed naar kijkt, zie je dat deze steen flink beschadigd is. Vooral de bovenkant is zwaar beschadigd. De letters aan de onderkant zijn nog wel te lezen, maar het is niet makkelijk. Deze steen is in het begin van de Bataafse Republiek¹ zwaar beschadigd. Het was de tijd van "vrijheid, gelijkheid en broederschap". Deze beginselen van de Franse revolutie moesten ook hier in praktijk worden gebracht. Iedereen was gelijk aan elkaar, de adel werd afgeschaft, omdat dit tegen het beginsel was van gelijkheid. Daarom moesten hun wapenschilden en pronkstukken verwijderd worden. Naast herdenkingsstenen werden ook grafzerken waarop wapens afgebeeld waren bewerkt met hamer en beitel. Teksten konden blijven staan, maar familiewapens werden

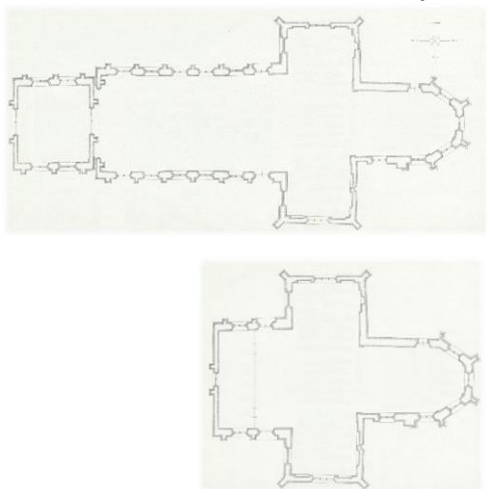
verwijderd². Dat is dus ook gebeurd met deze gedenksteen. We weten dat er aan de bovenkant 3 wapens waren afgebeeld, maar deze zijn er afgehakt. Na de grote

kerkrestauratie in 1964-1967 is deze steen in deze nis geplaatst. Waar deze steen vóór de restauratie heeft gezeten, is niet helemaal duidelijk. In een oud boek uit 1759 kunnen we lezen dat "Ten Oosten van den Buyk, een Opschrift bevind...."³. Daar wordt deze steen mee bedoeld. Met *den Buyk*, wordt ook wel "der kercken buyck" genoemd, dat is de beuk of het schip van de kerk. Daar wordt de langgerekte ruimte in west-oost richting mee bedoeld. Aan de oostkant wordt deze voortgezet door het koor. Onze kerk heeft een kort schip, daar staan nu de consistorie, preekstoel, kerkenraadsbank en heiligavond-maal tafel. Vroeger

was het schip van onze kerk veel langer, tot voorbij de muur van de oude begraafplaats. De oude kerktoren stond vroeger op de oude begraafplaats. In afbeelding 2 zie je een plattegrond van de huidige kerk en ook de kerk zoals hij er vroeger uitgezien heeft, tot 1818⁴. Nu zou de rode

Afbeelding 1. Foto van herdenkings steen in nis van de noordelijke muur van het koor.

Afbeelding 2. Boven schets van de oude kerk van vóór 1818, onder de kerk zoals wij die nu kennen.

¹ De Bataafse Republiek heeft bestaan van 1795 tot 1806. Vanaf 1801 heten het de Bataafs Gemenebest. De republiek was gevormd naar voorbeeld van de Franse Republiek, hier was wel militaire steun voor nodig. De Bataafse Republiek moet gezien worden als een vazalstaat van de Franse Republiek. De Bataafse Republiek werd genoemd naar de Bataven, een Germaanse stam die ten tijde van Julius Caesar de Nederlandse delta bewoonde.

² Utrechtse kerken en kerkgebouwen door dr. A. van Hulzen p. 94.

³ Geheym-schyver van staat-en kerk der Vereenigde Nederlanden van de Provincie Utrecht, Eerste deel. 1759, p 249. Hier staat; "Ten Oosten van den Buyk vind men ook een Opschrift, luydende aldus: Johan van Rietvelt Schout, en Cornelis van Baren, Kerkmeesters, hebben Predikstoel, Vloer, enz vernieuwt en verbeteret 1701. Hierboven ziet men hunne Wapens, en nog daar boven het bekende Kroon-Wapen, van 't Capittel van St. Marie."

⁴ In 1818 is de grote kerk ook gerestaureerd. Toen is de oude toren afgebroken, het schip is ingekort en de toren in het uiteinde van het ingekort schip weer opgebouwd.

gedenksteen in het oostelijke gedeelte van het schip van de kerk moeten hebben gestaan, waarschijnlijk in of tegen een muur. Na de restauratie van de kerk, tussen 1965-1967, is de gedenksteen in de nis opgehangen.

Als we goed kijken naar de steen kunnen we de letters wel ontcijferen. In het gele tekstvlak hieronder kunt u de transcriptie lezen van wat er op de steen staat. In het eerdergenoemde boek³ wordt ook het jaartal van 1701 genoemd, maar dat is niet meer te zien aan de onderkant van de steen.

Johan Van Rietvelt
Schout
Kornelis Van Baren
Beyde Kerkm^{ts}
Hebben Predikstoel
Vloer Etc Vernieuwt
En Verbetert

Transcriptie van afbeelding 1.

Gelukkig is de tekst zelf niet weg gehakt. Als we de tekst goed lezen, komen we een vreemd soort afkorting tegen, namelijk "Kerkm^{ts}". Dat is een afkorting van kerkmeesters. De 2 personen die genoemd worden waren kerkmeester. We kunnen dit ongeveer vergelijken met onze kerkrentmeesters in onze kerk. Toch zijn er wel wat verschillen. De huidige kerkrentmeesters worden in onze kerk door de lidmaten van de kerk gekozen. De rentmeesters die hier op de steen bedoeld worden, werden gekozen door de ambachtsheren van Sint Marie.

Van kerkmeester, naar kerkvoogd, naar kerkrentmeester.

Het ambt van kerkmeester gaat ver terug. Ze zijn ontstaan tijdens de begintijd van de parochies van de Katholieke Kerk. Ook hier in Lopik. Jaarlijks werden er 2 kerkmeesters benoemd door de ambachtsheren. Ze moesten toezicht houden op een goede staat van de kerk, het pastoorshuis (nu pastorie), de kosterswoning en het begraven in en rondom de kerk. Ze moesten er zorg voor dragen dat er in de kerk diensten gehouden konden worden. Verder waren ze belast met het innen van de aan de kerk behorende en verkregen erfpachten, pachten, uitgaven en zielenmissen.⁵ De kerkmeesters moesten hun administratie verantwoorden aan de schout en de beide buurmeesters en niet aan het kerkbestuur⁶. Dit ambt van rentmeester had dus raakvlakken met het dorpsbestuur en met de kerk. Hier zie je dat de kerk en staat nog in elkaar verweven zijn. Na de reformatie werden alle Roomse elementen uit de kerk verwijderd, in die tijd heten dat 'Paepse stouticheden' en 'paapse superstitiën'⁷. De altaren werden uit de kerk verwijderd en hierdoor verdween ook de zielenmissen en de vele inkomsten daarvan. Hierdoor hoefden de rentmeesters een aantal taken niet meer te doen. Er bleven nog genoeg taken over voor de rentmeesters. Ook na de Reformatie moesten ze nog steeds verantwoording af leggen aan het bestuur van het dorp.

Tijdens de Bataafse Republiek⁸ kwamen er grotere veranderingen. Er kwam een scheiding tussen kerk en staat. Dat hield in dat de kerkelijke macht en staatkundige macht niet in dezelfde handen mochten zijn zodat ze geen beslissende invloed meer op elkaar konden uitoefenen. In Nederland was dat niet in één keer door wetgeving geregeld, maar er was sprake van een zeer lang proces. Hierdoor ontstond een langdurige overgangsfase, waarin er lange tijd veel onduidelijkheid was.

Op 1 maart 1796 kwam de Nationale Vergadering als vervanging van de Staten-Generaal bijeen. Daar werd al afgekondigd dat er een scheiding moest komen van Kerk en Staat. Er zijn diverse pogingen gedaan om een grondwet te maken. Uiteindelijk kwam er op 4 mei 1798 een grondwet die de Unie van Utrecht⁹ verving. Deze Staatsregeling voor het Bataafse Volk had hele grote gevolgen voor de kerk. Alle geloofsgemeenschappen werden voor de wet gelijk. Hierdoor verloor de Nederduitse Gereformeerde Kerk¹⁰ haar bevoorrechte positie. Er vond ook een herziening van het eigendomsrecht van kerkgebouwen plaats. Zo kwamen de kerktorens in het bezit van de staat,

⁵ De Lopikerwaard, Deel I, Dorp en kerspel tot 1814, door W.F.J. den Uyl p.85. Het innen van uitgaven betekent het betalen in geld of in natura van grondrente aan de kerk. Het verzorgen van zielenmissen was een jaarlijks terugkerende mis, die was opgedragen, ter nagedachtenis aan een overleden persoon. Als dit niet gebeurde kregen de rentmeesters ook geen geld wat gekoppeld was aan deze zielenmis. De rentmeesters besteden deze zielenmissen uit aan zogenaamde vicarissen of altaris-priesters. Dat zijn priesters die alleen de heilige mis vieren, maar die niet belast zijn met andere pastorale diensten.

⁶ De regering van Lopik bestond toen uit een Schout, 2 Burgemeesters of Buurtmeesters, 5 Schepenen, 1 secretaris en 1 Bode.

⁷ Dit is een scheldwoord voor het Roomse bij -of overgeloof die door strijdbare protestanten werd gebruikt om het katholiek geloof als achterhaald en ongelooftwaardig te kwalificeren. Supertitio is het Latijnse woord voor bijgeloof.

⁸ Zie voetnoot 1.

⁹ De Unie van Utrecht (1579) was eigenlijk nooit als grondwet van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bedoeld, maar hij functioneerde in de praktijk wel zo.

¹⁰ De latere Nederlands Hervormde Kerk.

omdat ze een maatschappelijke-publieke functie hadden. De kerkgebouwen zelf bleven in het bezit van de kerk. Zo ook in Lopik. De kerktoren werd door de kerkmeesters overgedragen aan schout Kreveld. Verder werd er bepaald dat een deel van het kerkgebouw moest worden terugggegeven aan de Rooms-Katholieke Kerk. In Lopik hebben zich hier een aantal commissies over gebogen, maar uiteindelijk is het niet tot een gedeeltelijke teruggave gekomen¹¹.

Op 16 oktober 1801 werd er wéér een nieuwe Grondwet aangenomen, waarbij de Bataafse Republiek werd vervangen door het Bataafse Gemenebest. Hierin werd bepaald dat de kerken alles wat ze bij het ingaan van deze eeuw in bezit hadden, konden blijven houden en dat de predikanten traktementen¹² door de overheid werden betaald.

Maar koning Lodewijk Napoleon besluit op 2 augustus 1808 dat per 1 januari 1810 de kerken zelf hun predikanten traktementen moeten betalen. De kerken moesten het dus zelf gaan opbrengen. De kerkmeesters kregen er nu een grote taak bij, namelijk om geld bijeen te brengen om de predikant te kunnen betalen. Keizer Napoleon lijfde in juli 1810 het Koninkrijk van Holland in bij zijn Franse keizerrijk en stelde direct een burgerlijke stand in. Dat hield in dat de kerkmeesters de registratie van de bevolking ook moest overdragen aan de schout van Lopik. Dit ging niet vanzelf. In het boek van Van der Linden lezen we dat de doop en trouwboeken zelfs werden opgeëist door schout Kreveld¹³. Bij de Staatsregelingen van 1798 en 1801 werd dus bepaald dat de kerkelijke goederen eigendom bleven van de hervormde gemeenten. Het toezicht op het beheer van deze goederen werd provinciaal geregeld.

Onder koning Willem I¹⁴ kwam er een nieuw kerkelijk regelement, wat inhield dat de staat rechtstreeks bemoeienis had over het beheer van de goederen van de Nederlands Hervormde Kerk. In dit regelement werd het plaatselijk beheer van de kerk door de koning toevertrouwd aan een college van kerkvoogden die onderworpen waren aan Provinciale Colleges van Toezicht die op hun beurt aan het ministerie voor de Eredienst verantwoording schuldig waren. De koning was dus een soort opperkerkvoogd. Er was ook een college van notabelen die toezicht moesten houden op de kerkvoogden. De kerkvoogden werden door, en in veel gevallen, uit de notabelen gekozen. Je ziet, de staat heeft veel bemoeienis. Er wordt niet meer gesproken over een rentmeester, maar over een kerkvoogd in een apart college.

In 1951 komt er een nieuwe kerkorde die de kerkvoogden dichter bij de kerkenraad brengt. Ze mogen nu ook in de kerkenraad meedoen als ouderling-kerkvoogd. Samen met de kerkvoogd niet-ambtsdragers vormen zij het college van kerkvoogden. Tegenwoordig zeggen we geen kerkvoogd meer, maar kerkrentmeester. Het college van notabelen is hier in Lopik in de jaren 90 afgeschaft.

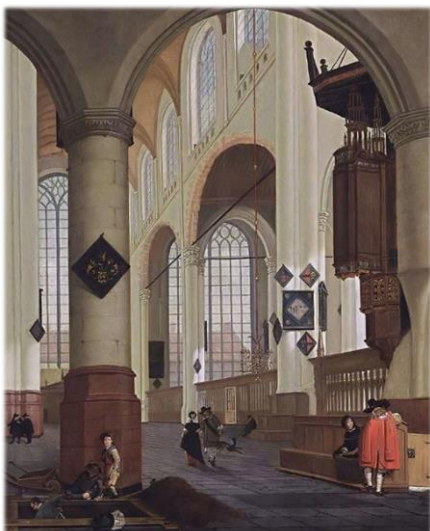
¹¹ De Rooms-Katholieken wilden het oude koor terug hebben, afgescheiden van de rest van de kerk. Zowel het kerkgebouw als de geldelijke middelen moesten gedeeld worden. Het kerkgebouw was zeer slecht en de kerk had meer schulden dan baten. Hier wilde de Katholieken niet in meedelen. Vandaar dat de Rooms-Katholieken geen aanspraak maakte op een deel van het kerkgebouw.

¹² Dit betekent het arbeidsloon van een predikant. Er wordt ook wel gesproken van een Staats traktement.

¹³ Het Licht schijnt in de duisternis, S. van der Linden, p 67.

¹⁴ Werd soevereine vorst in september 1813 en werd op 21 september 1815 in Brussel ingehuldigd als koning der Nederlanden.

Wat wordt bedoeld met de tekst op de steen.

Afbeelding 3. Grafdelver in de Oude kerk in Delft. Door Cornelis de Man, tweede helft 17e eeuw, olieverf op paneel.

Er zijn twee gebeurtenissen die op de steen vermeld worden, namelijk het ophogen en verbeteren van de kerkvloer en het verbeteren van de preekstoel.

Het ophogen van de kerkvloer kwam zeer regelmatig voor in onze kerk. Dat was ook wel nodig, omdat de vloer zakte, doordat er werd begraven in de kerk. De graven werden tot 3 graven diep gegraven. Door het verteren van de houten kisten en het vergaan van de begraven lichamen, zakte de vloer naar beneden. Regelmatig moesten de zware grafzerken dan weer gelicht worden om zand aan te vullen. Het begraven van de doden in de kerk en het lichten van de grafzerken om zand aan te vullen, maakt dat de kerkvloer zeer onregelmatig was. Er zijn drie begraafboeken¹⁵ van het begraven in en rondom onze kerk van Lopik bekend. Als we deze boeken goed nalezen zien we dat er bijna elke maand wel een begrafenis was in of buiten de kerk. Dus u kunt zich voorstellen dat de kerkvloer niet helemaal recht lag. Doordat de grafzerken niet recht lagen, hing er vaak een ondragelijke stank van ontbinden van de menselijke

lichamen in de kerk. Vooral zomers was het geen pretje om naar de kerk te gaan. Vaak moesten tijdens de kerkdienst alle ramen en deuren opgezet worden om enigszins wat frisse lucht te krijgen.

In de begraafboeken, lezen we dat de kerkvloer regelmatig wordt opgehoogd. In afbeelding 4 kun je in een fragment uit het begraafboek uit 1790 lezen dat de kerkvloer wordt opgehoogd en verbeterd. In de gele tekstbalk vindt u de transcriptie van dit fragment.

Wat er op de gedenksteen staat vermeld over de "Vloer" van de kerk, is er één die heel rigoureuus was voor onze kerk. Alle grafzerken werden namelijk vervangen door nieuwe zerken.¹⁶ Daar was een bedrag van f3.553,00 voor uitgetrokken, dat is een zeer groot geldbedrag voor het vervangen van alle zerken. Nu vraagt u zich wel af, waarom was het nodig om al deze zerken te gaan vervangen? Daar kunnen verschillende redenen voor zijn geweest, maar zeker weten doen we het niet. Het kan zijn dat alle of vele grafzerken zwaar beschadigd of gebroken waren. Het herhaaldelijk oplichten van de zerken en tegels, voor begrafenis of ophoging, zorgde ervoor dat deze soms scheurden, braken of niet meer goed aansloten. Het zou ook kunnen dat er geen blanco zerken meer

Afbeelding 4. Fragment uit begraafboek jaar 1750-1811, jaar 1790.

Transcriptie afbeelding 4

Dit schrijfboekje heeft Thomas Borst mede van Utrecht gebracht en kost 1 Gld: 1 stuiver

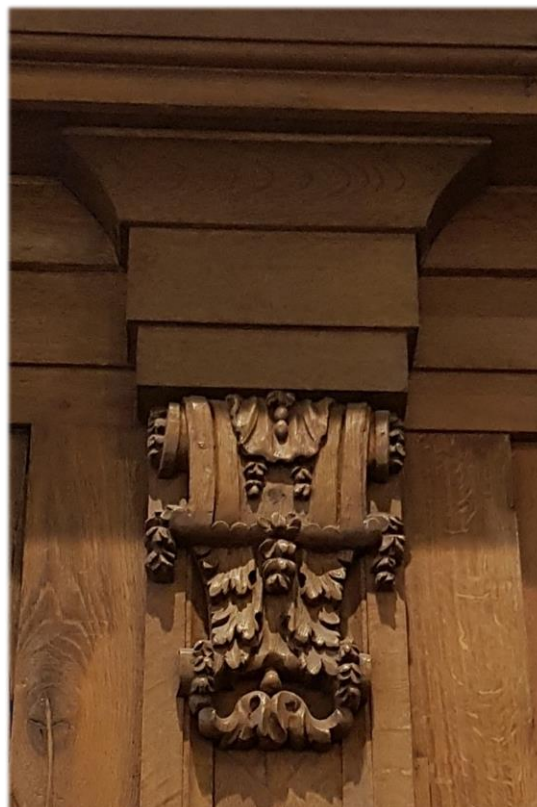
1790 den 28ste September is door den Kerkmeesters Jan van Limbeek (den ouden) en Hendrik Verbaan in den KK van Lopik besteed, publiek Het verhogen en verleggen van de vloer in dezelve kerke en in 't koor, voor den somma van 54 Guldene en aangenomen bij Cornelis van der Stok met zelaar, wonende in Lopik 't werk moet klaar zijn voor den 1 sten April 1791

¹⁵ Begraafboek NH-kerk van Lopik, 1701-1724, toegang L158, inv. nr. 195; RAU boek 87-groen: Akten van het schoutambt Lopik, Capittel van de doden 1724-1750 en begraafboek NH-kerk van Lopik, 1750-1811, toegang L158, inv. nr. 196. Al deze boeken liggen bij het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard in Woerden.

¹⁶ Het Licht schijnt in de duisternis, S. van der Linden, p 46. L046, Archief van de NH Gemeente van Lopik 1613-1991, Notulen van de kerkenraad Invnr, 1, jaarrekeningen nr. 143 en 144 en stukken betreffende begraven etc. nr. 184.

waren. Er werd al eeuwenlang begraven in de kerk, mogelijk dat alle stenen al voorzien waren van een opschrift. Wat ook een mogelijke reden zou kunnen zijn, is dat ze van de katholieke grafzerken af wilden. In andere kerken zag je wel vaker dat deze katholieke grafzerken werden geruimd. Deze grafzerken waren rijkversierd met decoraties en teksten. In de tijd van de Reformatie moest alles soberder, dus ook de grafzerken. Niets mocht nog herinnerd worden aan de katholieke tijd. Feit is wel, dat al de oude gravenzerken van de priesters, oud predikanten en hun tijdgenoten van vóór 1700 die hier hebben gestaan en gewoond, ook allemaal verdwenen zijn. Of nu ook daadwerkelijk alle graven geruimd zijn in de kerk is niet duidelijk. Als we naar de nu nog overgebleven grafzerken kijken in de kerk vinden we één grafzerk uit 1679. Deze is van Schrevel Byland. Hij was secretaris van Lopik, Jaarsveld en Cabauw. Dat deze is blijven liggen kan te maken hebben met het feit dat schout van Rietveld veel met hem samen gewerkt heeft. Verder vinden we geen grafzerken meer van vóór 1700. Het is erg jammer dat deze grafzerken allemaal geruimd zijn. Hiermee is een stuk Lopikse cultuurhistorie verdwenen.

Over de "Predikstoel" lezen we in het boek van Van der Linden¹⁷ dat deze de oude preekstoel heeft vervangen door een nieuw exemplaar. We vinden ook een rekening en naam van de timmerman. Voor een bedrag van f 565,00 is door meester Lambert van Rossum¹⁸ uit Utrecht een preekstoel gemaakt. Deze preekstoel staat nog steeds in onze kerk en doet nog altijd dienst. Het is een fraai versierde eikenhouten stoel. Uit de archieven weten we dat deze Lambert van Rossum meester

Afbeelding 5, 6 en 7 decoratie rondom preekstoel en decoratie bovenkant pilaar van boven plint van achterschot preekstoel.

¹⁷ Het Licht schijnt in de duisternis, S. van der Linden, p 46.

¹⁸ In de archieven komen we deze Lambert van Rossum tegen, als meester kistenmaker uit Utrecht. Het Utrecht archief, 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, 34-4.U110a002 H. VAN HEES, p.6, 15-08-1685, scheiding van boedel.

timmerman en kistenmaker is. Als je meester bent in een gilde¹⁹ dan ben je wel een vakman. Een meester was hij zeker, gezien het fraaie houtsnijwerk.

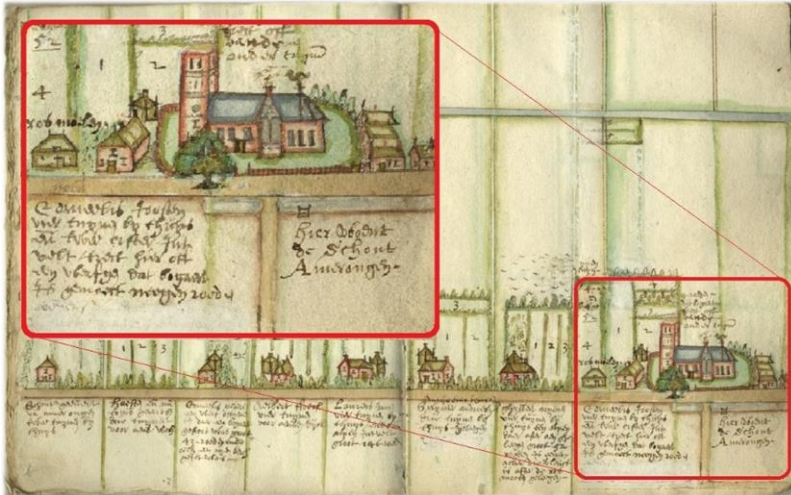
Afbeelding 8 en 9 deur van preekstoel en trapeuning knop.

Afbeelding 10, 11 en 12 achterschot in preekstoel detail houtsnijwerk.

¹⁹ In een gilde werd kennis en ervaring uitgewisseld. Nieuwe gildeleden werden opgeleid in het vak. Na een gedegen opleiding kon een leerling erkend worden als vakman met de titel gezel. De titel meester verkrijgt de leerling na het doen van de gilde- of meesterproef.

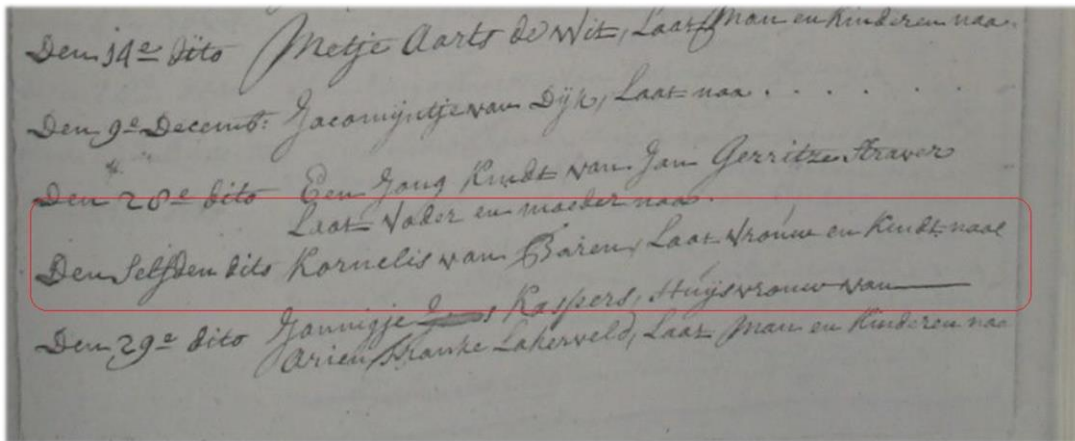
Wie zijn de namen op de steen.

Afbeelding 13. Kopie uit het kaartboek van de hennipwerven in Lopik uit 1607

Er staan 2 namen vermeld op de steen, namelijk die van schout Johan van Rietveld en Kornelis van Baren. Ze zijn beide kerkrentmeester van deze kerk geweest. Over schout van Rietveld is een artikel verschenen dat staat op de website van de Hervormde gemeente van Lopik.²⁰ Naast schout was hij dus ook een tijd lang kerkrentmeester. Hij heeft vlakbij de kerk gewoon in het grote witte huis tegenover de kerk. Op een oude kaart uit 1607 over de hennipwerven van Lopik zien we dat deze woning al genoemd staan.²¹ Over Kornelis van Baren weten we eigenlijk niet zo veel. Uit diverse archief stukken kunnen

we wel een aardig beeld van hem vormen. Hij heet eigenlijk C(K)ornelis Dircksz van Baren, is in circa

Afbeelding 14. Fragment uit begraafboek 1724, op 28 december 1724 is Kornelis van Baren begraven, laat vrouw en kind na.

1655 geboren en op 28 december 1724 overleden (op de leeftijd van ongeveer 69 jaar) en begraven in de Hervormde kerk van Lopik. Deze Kornelis blijkt 3 keer getrouwd geweest te zijn. Zijn eerste vrouw was Cornelia

Willems. Deze informatie komt uit een lijftocht van de langstlevende, wat inhoudt dat de langstlevende van een echtpaar na het overlijden gebruik mag maken van alles wat ze samen hadden.²² In dit archiefstuk lezen we ook dat hij voor de 2de keer is getrouwd met Treijntjen Jongbloet²³ op 13 augustus 1681. Zij is op dat moment 26 jaar oud en bij haar woonplaats staat; "Lopick, omtrent de Vuylickenbrugge". Hier wordt de Fuikenbrug mee bedoeld. Uit dit huwelijk zijn 2 kinderen bekend, namelijk Maria van Baren (1685) en Martijntje van Baren (1687). Cornelis is voor de 3de keer getrouwd, namelijk met Aentgen Ariendr Verkerck²⁴ op 29 september 1695 te Lopik.²⁵ Aentgen (dat zal wel Aantje zijn geweest) was getrouwd geweest met Jan Ewoutse Bode²⁶. Dit was de broer van oud-burgemeester van Lopik Harman Ewoutse Bode²⁷. Uit de boedelscheidingsakte en akte

²⁰ Zie <https://www.hervormdlopi.nl/weetwaarjeloop>, artikel "Weet waar je loopt, deel III. Een uitstapje naar Benschop en Jaarveld."

²¹ Archief 221 Kapittel van Sint Marie te Utrecht, invnr: 752, 'Chaertboek van de hennipwerven die gheleegen sijn in Loopick ende Cappel', kaarten van de hennepwerven in Lopik en Lopikerkapel. Tekening in kleur op 18 bladen door J.Rz. van den Berch, met de namen van de bezitters van de percelen, 1607, p. 10,11 en 12.

²² Het Utrechts archief, toegangsnummer 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, Akte inv.nr. U080a006 W. ZWAERDECROON, aktenr. 358, d.d. 13-09-1681 lijftocht langstlevende. Zie:

https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven/zoekresultaat?mistart=384&mivast=39&mizig=236&miadt=39&miaet=54&micode=34-4-U080a006&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&miview=ldt

²³ Trijntje Cornelisdr Jongbloed, is de dochter van Cornelis Wouters Jongbloed en Martijntje Cornelisdr Rietveld. Trijntje Cornelisdr Jongbloed is gedoopt op 24 december 1654 in Jaarsvelderkapel.

²⁴ Aantje Ariens Verkerk, dochter van Arie Jacobs Verkerk en Annigje. Aantje Ariens Verkerk is geboren circa 1640 in Ameide en begraven op 16 september 1734 in Lopik.

²⁵ Het Utrechts archief, toegangsnummer 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, Akte inv.nr. U096a001 E. van Oostrum, aktenr. 98, d.d. 06-09-1695. Scheidings akte, van nalatenschap van Jan Ewoutse Bode en Het Utrechts archief, toegangsnummer 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, Acte inv.nr. U128a001 J. Vonck, aktenr. 1, d.d. 10-09-1695 Huwelijks voorwaarden.

²⁶ Jan Ewouts de Bode, zoon van Ewout Jans en Annigje Hermans. Jan Ewouts de Bode is geboren circa 1641 in Jaarsveld, overleden voor 1696.

²⁷ Hij is ook begraven in de kerk, zijn grafsteen kunt u vinden vlak bij de trap van de preekstoel.

van huwelijkse voorwaarden blijkt dat Cornelis een flink aantal hofsteden²⁸ in zijn bezit had en vele stukken land, in totaal rond de 60 mergen land²⁹. Daar lezen we ook dat hij smid is en een huis met smidswinkel heeft. Uit een ander archief³⁰ lezen we dat Cornelis in het dorp Lopik woont op huis 96. Waar dat huis heeft gestaan is niet meer uit de archieven terug te halen. Mogelijk is het een van de huisjes aan de oostkant van de kerk die we op afbeelding 10 zien.

Welke wapens staan bovenaan de steen afgebeeld.

In het al eerder genoemde oude boek uit 1759³¹ kunnen we lezen dat er boven de tekst op het gedenksteen wapens staan afgebeeld. De onderste 2 zijn van Kornelis van Baren (rechts) en Johan van Rietveld (links). De bovenste is van het kapittel van Sint Marie. Van alle drie de namen weten we wat hun wapen afbeeldingen zijn. Wanneer je goed kijkt waar de wapens waren aangebracht, zie je vaag de contouren nog van wat er was afgebeeld. Kornelis van Baren is in de kerk begraven en zijn grafzerk is bewaard gebleven. Het is één van de meest nog goed bewaard gebleven grafzerken die we nog hebben liggen in onze kerk. Op afbeelding 15 vind je een foto van zijn grafzerk. We zien in het wapenschild, maar ook daarboven als pronkstuk een hamer afgebeeld. In het

Afbeelding 15. Foto van grafzerk van Kornelis van Baren.

Afbeelding 16. Detailfoto grafzerk Van Rietveld in de kerk van Benschop.

wapen boven de hamer staat een kroon afgebeeld. Wat deze kroon precies betekent weten we niet. We weten uit de archieven dat hij meestersmid was. Mogelijk verwijst deze kroon naar creatief meesterschap.

Van Johan van Rietveld weten we ook wat voor wapen hij heeft gevoerd. In een artikel over schout van Rietveld, deel III van "Weet waar je loopt", vind je het wapen en zijn beschrijving vermeld³².

Zijn vader Jacob van Rietveld heeft deze ook gevoerd. Op afbeelding 16 zie je een foto van zijn grafzerk in de kerk van Benschop. Hier zie je een slang in het wapenschild afgebeeld, met als pronkstuk aan de bovenkant van het wapenschild ook een slang. Het bovenste wapen, in de gedenksteen, is groter en dit is wat

gekanteld. Dit is het wapen van de ambachtsheren van Sint Marie.

Ook dit wapen is aanwezig in onze kerk. In januari 2018 is er namelijk een eikenhouten ornament teruggeplaatst, met daar in het midden afgebeeld het oude wapen van de gemeente Lopik³³ wat ook het wapen was van het kapittel van Sint Marie in Utrecht.

In afbeelding 14 ziet u een foto van dit ornament boven de herenbank. Hier wordt een keizerskroon afgebeeld. Dit wapen hebben de ambachtsheren van dit kapittel eeuwenlang mogen voeren. Het verhaal wil dat dit kapittel door de Duitse keizer Hendrik IV (1050-1106) is gesticht en dat zijn trouwe bisschop Koenraad van Utrecht deze heeft gebouwd³⁴. Deze kerk was de laatste nog ontbrekende kerk in het grote Kerkenkruis van Utrecht. In de oude Nicolaas kerk in Utrecht hangt er ook boven een heren-bank een eikenhouten ornament met alle wapens van de kapittelkerken in Utrecht. De keizerskroon van het kapittel van Sint Marie staat aan de rechterkant afgebeeld. Deze afbeelding van de keizerskroon lijkt erg op de contouren die we aantreffen op de rode gedenksteen

Afbeelding 17. Detailfoto eikenhouten ornament hervormde kerk van Lopik.

²⁸ Een hofstede moeten we zien als een grote boerderij.

²⁹ Een mergen (of morgen) is een oude oppervlaktemaat die we niet meer gebruiken. Het is vaak iets minder dan een hectare (10.000 m²) groot. De precieze grootte is echter streekgebonden. In onze streek praten we over de Rijnlandse mergen/morgen. Met een morgen wordt een gebied aangeduid dat in een ochtend kon worden geploegd. We kunnen ook spreken over een bunder land.

³⁰ Het Utrechts archief, toegangsnummer 34-4 Akte inv.nr. U080a006 W. Zwaerdecroon en archief Den Uijl genealogie over Cornelis Dirks van Baren.

³¹ Zie voetnoot 3.

³² Zie <https://www.hervormdlopi.nl/weetwaarieloopt>, artikel "Weet waar je loopt, deel III. Een uitstapje naar Benschop en Jaarveld."

³³ Dit gemeentewapen heeft Lopik van 1815 t/m 1943.

³⁴ H.M. Haverkateen C. J. van der Peet, Een kerk van papier. De geschiedenis van de voormalige Mariakerk te Utrecht (Zutphen, 1985); A. F. E. Kipp, 'De immuniteit van St. Marie te Utrecht, de evolutie van een stadsbeeld' (Utrecht, 1974) noot 35 (Doctoraalscriptie).

Afbeelding 18. Detailfoto eikenhouten ornament in Nicolaaskerk in Utrecht. Met meest rechtse wapen is van het kapittel van Sint Marie.

in de kerk van Lopik. Uit de overgebleven stukken steen die niet weg gehakt zijn, lijken de contouren erg sterk op die van de keizerskroon op deze afbeelding.

We hebben het nu wel over het kapittel van Sint Marie in Utrecht, maar waar staat deze kerk dan?

Het kapittel van Sint Marie in Utrecht.

Om meer te weten te komen over dit kapittel moeten we dus naar Utrecht. Daar heeft vroeger de kerk en het kapittel van Sint Marie gestaan. We hadden hierboven al genoemd dat de Duitse keizer Hendrik IV (1050-1106) het kapittel van Sint Marie heeft gesticht en dat bisschop Koenraad (1076-1099) van Utrecht deze kerk heeft gebouwd. We willen u toch eerst meenemen naar bisschop Balderik (897-975) van Utrecht uit de 9de eeuw. Dit om de politieke verhoudingen tussen de Duitse keizer(s) en de bisschop(pen) van Utrecht beter te begrijpen.

Balderik was wel bisschop van Utrecht, maar hij woonde in Deventer omdat de Noormannen nog in en rondom Utrecht aanwezig waren. Rond 920 heeft hij de bisschopszetel weer naar Utrecht terug verplaatst. Hij liet de voorloper van de Domkerk, de Sint-Maartenskerk en de Sint-Salvatorkerk herbouwen. Dit deed hij met hulp van de Duitse koning Hendrik I (919–936)³⁵. Balderik steunde de politiek van deze koning. In ruil voor zijn steun kreeg Balderik veel bezittingen, zoals grote stukken grond en rechten. Deze bezittingen leverde jaarlijks flink wat geld op. Daarnaast vertrouwde koning Hendrik ook de opvoeding van zijn zoon Bruno toe aan bisschop Balderik. Deze Duitse koning Hendrik I en zijn opvolgers hadden het rijkskerkenstelsel ingevoerd. Daarbinnen werden zo veel mogelijk land en bestuurszaken toevertrouwd aan Rooms Katholieke bisschoppen, die door de koning (later de keizer) werden benoemd. Dat deden ze omdat deze bisschoppen celibatair³⁶ dienden te leven en daarom geen wettelijke erfgenamen konden krijgen.

Hierdoor konden deze gebieden niet overgenomen worden na hun dood. Het leengoed kwam na de dood weer terug naar de koning als leenheer. Dat laatste gebeurde namelijk niet met de gebieden die aan graven of hertogen in leen waren gegeven door de koning. Het had ook het voordeel dat de koning hierdoor ook invloed kon uitoefenen op de Katholieke Kerk. De bisschoppen hadden in deze gebieden niet alleen de geestelijk leiding, maar ook de wereldlijke leiding. Ze werden prinsbisdommen³⁷ genoemd, met een prinsbisschop aan het hoofd. Door de eeuwen heen heeft het bisdom Utrecht veel gebieden ontvangen van diverse keizers. Utrecht is vanaf 1024 tot 1528 een vorstendom geweest binnen het heilige Roomse Rijk. Ik denk dat een heleboel mensen niet weten dat dit bisdom zo groot was en dat de bisschop van Utrecht zoveel macht had. Zie ook afbeelding 16, over het roodgekleurde deel behoorde tot het prinsbisdom Utrecht.

De bisschop kon deze gebieden niet in zijn eentje regeren, dit besteedde hij uit aan andere (wereld)geestelijken binnen zijn bisdom. Deze grote stukken grond en vele goederen, die bestonden uit heerlijkheden, tiend- en cijnsrechten, landerijen en vele andere rechten werden uitbesteed aan zogenaamde kapittels. Binnen het bisdom waren er tot ongeveer midden 10de eeuw 2 kapittels binnen de stad Utrecht, namelijk die van Sint-Maarten, het domkapittel en de Sint-Salvator of kapittel van Oudmunster. Deze zijn ten tijde van Willibrord (658-739) gebouwd en gesticht.

Afbeelding 19. In rood is het bisdom van Utrecht aangegeven. Het Nedersticht (Utrecht) en het Oversticht (Overijssel, Drenthe en Groningen)

³⁵ Hij was de grondlegger van de Ottoonse dynastie van Saksische koningen en keizers (919-1024). Otto I de Grote was zijn zoon, is later Keizer van Heilige Roomse Duitse Rijk geworden. Deze dynastie hield op bij Keizer Hendrik II.

³⁶ Celibaat is de term voor de bewuste keuze ongehuwd te blijven. Iemand die leeft naar het celibaat, leeft celibatair.

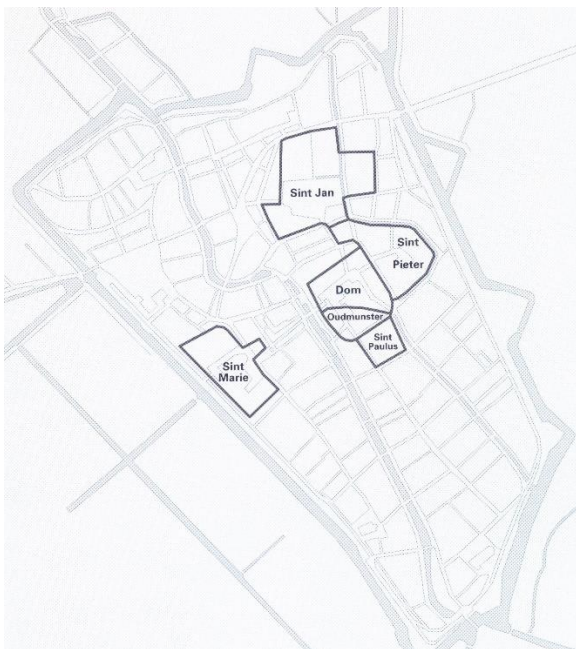
³⁷ Ze werden ook wel Rijks bisschoppen genoemd.

Aangespoord door keizer Hendrik III (1017-1056) is bisschop Bernold zo rond 1040 begonnen aan de bouw van een zogeheten 'Kerkenkruis'³⁸. Dat is een serie van kerken ten noorden, oosten, zuiden en westen van een bestaande, centrale (dom)kerk. In andere rijksvorsten dommen binnen het Heilige Roomse keizerrijk, zoals Paderborn, Fulda en Bambergen waren ze daar al mee begonnen. Ten noorden van de Domkerk werd de Sint-Janskerk gebouwd, ten oosten de Sint-Pieterskerk en ten zuiden de Sint-Paulusabdij. De bouw werd bekostigd van de opbrengsten van de landgoederen en rechten die de keizer de bisschop van Utrecht in leen had gegeven. Er was immers geld genoeg om te kunnen bouwen. In 1054 is bisschop Bernold overleden, zijn Kerkenkruis was nog niet af. Zijn opvolger bisschop Willem kon het werk niet afmaken omdat hij andere zaken aan zijn hoofd had. De bisschop na hem, Koenraad van Schwaben, kon het werk wel afmaken. De Duitse keizer Hendrik IV (1050-1106) stichtte het kapittel van Sint Marie. Hierdoor kon Bisschop Koenraad het Kerkenkruis voltooien, door ten westen van de Domkerk de kapittelkerk van Sint-Marie te bouwen.

Afbeelding 20. Het Kerkenkruis in Utrecht.

Deze kapittelkerken werden bestuurd door een college van kanunniken³⁹. Dit zijn geestelijken die net als monniken een gelofte van kuisheid en gehoorzaamheid hadden afgelegd, maar zich niet het bezit van persoonlijke eigendommen of zelfs rijkdommen hoefden te ontzeggen⁴⁰. De kanunniken mochten dus eigen vermogen hebben. Het was dan dus mogelijk dat zonen en dochters van (hoge) adellijke families kanunnik konden worden. Deze kanunniken hielden zich niet zo zeer bezig met geestelijke zaken, zij waren ook (vooral) bestuurders van de kerk, als van het bezit van die kerk. Onder de 5 kapittelkerken werden de vele bezittingen, grond gebieden ondergebracht, door schenkingen van de keizer of de bisschop zelf.

Afbeelding 21. De immuniteiten van de 5 kapittels in de stad Utrecht.

Uit een oorkonde van bisschop Herman (1150-1156) weten we dat de ontginning van het gebied wat nu de Lopikerwaard heet, onder het bewind van bisschop Koenraad (1076-1099) afgerond was. Het riviertje de Lobeke⁴¹ was de basis. In het begin van deze ontginning is dit grondgebied geschonken aan de toen nog enige kapittels in de stad Utrecht, namelijk die van Sint-Maarten en Sint-Salvator. Bij de stichting van het kapittel van Sint-Marie door de Duitse keizer Hendrik IV en de bouw van de kapittelkerk door bisschop Koenraad, moesten de kanunniken die daar gingen werken een inkomen hebben. Naast hun jaarlijkse prebenden⁴² die de kanunniken ontvingen, kregen ze ook, naast vele andere gebieden, ook de heerlijkheid Lopik en het dorp in hun bezit. Zij kregen dit van de bisschop Koenraad en keizer Hendrik IV.⁴³ Zo is ook de heerlijkheid van Lopik ondergebracht onder het kapittel van Sint-Marie. Dat is door de eeuwen heen altijd zo gebleven. Het gebied is nooit in andere handen geweest.

³⁸ Over het ontstaan of bestaan van deze Kerkenkruis is veel te doen (geweest). Dr. J.J. Mekking heeft in een artikel: "Een Kruis van Kerken rond Koenraad's Hart" in: Utrecht Kruispunt van de Middeleeuwse Kerk", Clavis Kunsthistorische Monografieën VII, Zutphen 1988. Hebben de keizer en bisschop de intentie gehad voor een Kerkenkruis, is de vraag. Feit blijft wel staan, dat de 5 kapittelkerken in een kruisvorm zijn gebouwd, met de Domkerk al centraal middelpunt.

³⁹ Ook wel een seculiere kanunnik of kapittelheer genoemd.

⁴⁰ Verleden wijk, de immuniteit van Sint-Marie. Historische reeks Utrecht 23, door Evert van Ginkel, p. 27.

⁴¹ Deze kennen wij nu als de Lopiker wetering.

⁴² Dat is het jaarlijkse inkomen van een geestelijke. Deze prebenden moesten worden opgebracht door een bisdom, parochie, een klooster of door de stichter.

⁴³ De Lopikerwaard, Deel I, Dorp en kerspel tot 1814, door W.F.J. den Uyl p.68+69 en T0221 Inventaris archief van het kapittel van Sint-Marie te Utrecht 1108-1811, vanaf Inv. nr. 508 in het Rijksarchief van Utrecht.

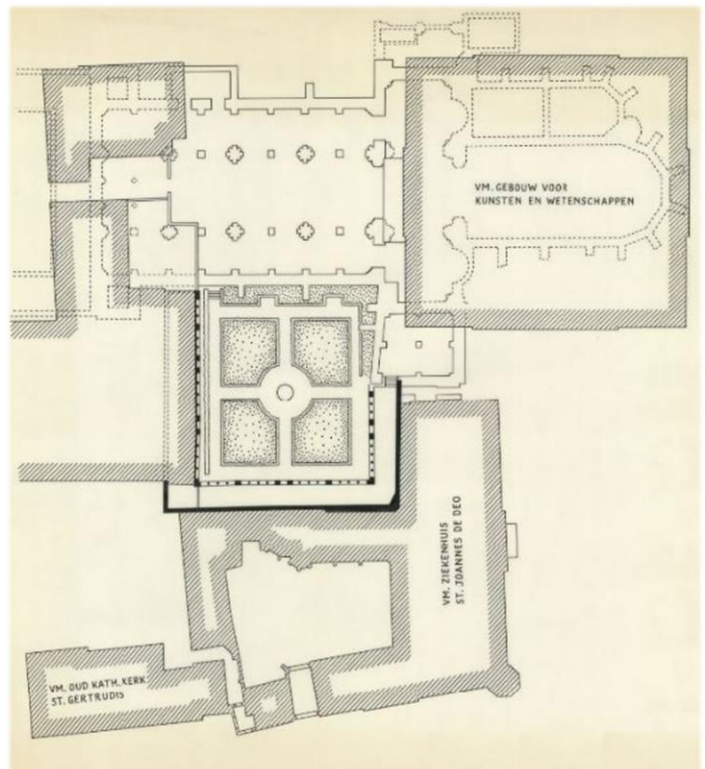
Deze kanunniken woonden vlak bij hun kapittelkerk in zogenaamde immuniteiten. Dat is een stuk gebied wat 'immuun', onaantastbaar was voor het wereldlijk gezag. Deze immuniteit was meestal met een gracht of muur omgeven en slechts door een poort of brug te bereiken. Deze immuniteiten lagen als kleine republiekjes midden in de stad. Hier gold het kerkelijke recht en niet dat van de stad. De wereldlijke macht kon dus ook geen belastingen heffen. In de begintijd van deze immuniteit woonden de kanunniken allemaal bij elkaar in een gemeenschappelijk huis ook wel *claustrum*⁴⁴ genoemd. Daar moesten ze gezamenlijk eten en slapen. Later mochten de kanunniken ook eigen huizen binnen de immuniteit bezitten, dit werd een *claustraal* huis genoemd. In de stad Utrecht waren 5 immuniteiten, verspreid over de stad. De immuniteit van de kapittels zijn na de Reformatie in 1580 opgeheven, maar deze zijn nog duidelijk zichtbaar in de straten van de stad Utrecht.

Afbeelding 22. Immuniteit van het kapittel Sint-Marie.

De immuniteit en de kapittelkerk van Sint-Marie is helemaal verdwenen uit het straatbeeld in de stad Utrecht. Er is helemaal niets meer te vinden van deze immuniteit. Alleen de straatnamen Mariaplaats en Mariastraat herinneren nog hieraan en de kloostergang en de pandhof. Op de plek waar de kapittelkerk heeft gestaan staat nu een groot gebouw dat in gebruik is door het Utrechts Conservatorium. Achter dit gebouw staat het oude gebouw dat vroeger de Sint Joannes de Deo Ziekenhuis was. Ook hier zit nu het Utrechts Conservatorium in. Op afbeelding 19 zie je hoe groot de immuniteit is met in het midden de kapittelkerk. De Romeinse cijfers geven aan waar claustrale huizen hebben gestaan. Door diverse opgravingen kon deze kaart gemaakt worden⁴⁵. Op afbeelding 23 zie je waar de huidige gebouwen zijn neergezet op de fundamenten van de kapittelkerk van Sint-Marie. Het pandhof met de kloostergang staat hier ook afgebeeld.

De kapittelkerken namen een bijzondere plaats in. Daar vonden de wat plechtigere erediensten plaats, gebedsdiensten, koordiensten en diensten voor de zielen van de gelovigen die gestorven waren. Deze diensten waren anders dan die in de parochiekerken binnen de stad Utrecht⁴⁶. In deze parochiekerken werden de gewone diensten gehouden voor het volk, zoals doop, trouw, rouw en de zondagse missen.

Afbeelding 23. Schets waar de Sint-Maria kerk heeft gestaan.

⁴⁴ Hier is het Nederlandse woord klooster vandaan gekomen.

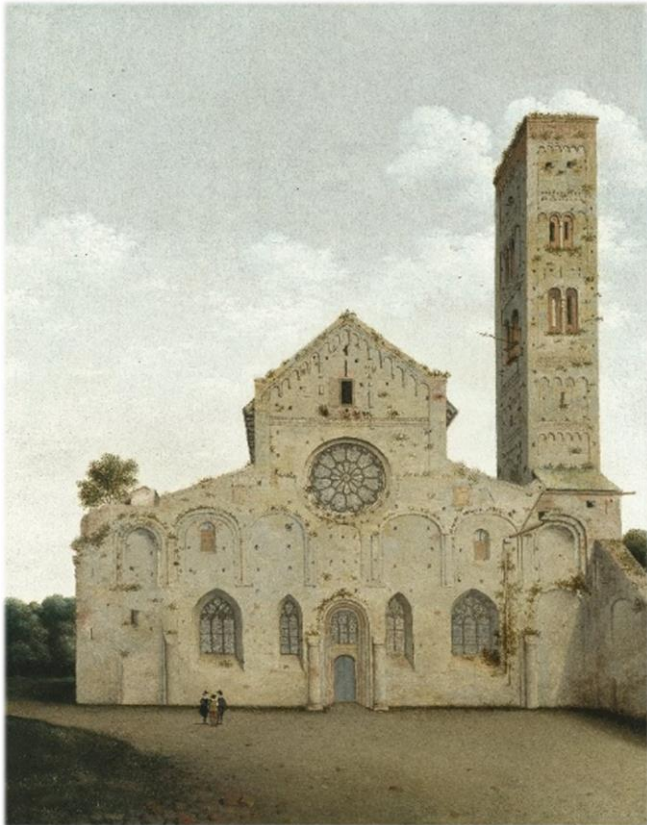
⁴⁵ Geef aan welke opgravingen er allemaal geweest zijn.

⁴⁶ De vier parochiekerken in de stad Utrecht waren; de Buurkerk, de Jacobikerk, de Nicolaaskerk en de Geertkerk.

Afbeelding 24. Maquette van Sint-Marie kapittelkerk in Utrecht.

Italiaanse bouwwerken. Hij wilde net zoals deze Italiaanse bouwstijl een kerk bouwen in de stad Utrecht. Daarom was de kapittelkerk van Sint-Marie in de romaanse stijl gebouwd. Dat was een hele andere bouwstijl dan de andere kerken in de stad.

Afbeelding 25. Westkant van kapittelkerk Sint-Maria rond 1662.

De kapittelkerk van Sint-Marie was een behoorlijke grote kerk. Er zijn diverse schilderijen van gemaakt. In dit artikel willen we u er 3 laten zien die een aardig beeld geven van hoe de kerk eruit gezien heeft. Maar eerst een maquette van deze kerk, zie afbeelding 24.⁴⁷ Hier zie je de kloostergang en het pandhof duidelijk afgebeeld. Op afbeelding 25, zie je de kerk vanaf de westkant gezien.

Dit schilderij is gemaakt zo rond het jaar 1662⁴⁸. Hier moet wel even wat bij verteld worden. Je ziet een romaanse bouwstijl van deze kerk. Dat komt omdat bisschop Koenraad een paar keer de Duitse keizer vergezeld heeft op zijn tocht door Italië. Hij was erg onder de indruk van de

Verder zie je dat de noordelijke toren van de kerk verdwenen is. Dat is gebeurd tijdens het beleg van het kasteel Vredenburg⁴⁹. Op 29 december 1576 schoten de Spanjaarden met hun kanonnen op de burgerbevolking van Utrecht. Hierbij is de noordelijke toren aan de westkant en een groot gedeelte van het dak van de Sint-Marie kerk geraakt en in puin geschoten. Het dak is later nog wel gerepareerd, maar de noordelijke toren is niet meer hersteld.

Op afbeelding 26 zie je de Domtoren en de toren van de Buurkerk. Tijdens het beleg van Vredenburg zijn er kanonnen geplaatst in de toren van deze kerk om het kasteel te beschieten. Aan de linkerkant zie je nog de afscheidingsmuur van de immuniteit staan. Op afbeelding 27 zie je de noordoost kant van kapittelkerk, het oude koor. Op de nok van het koor staat het beeld van keizer Hendrik IV, de stichter van het kapittel van Sint Marie.

⁴⁷ Eigenlijk is het een reconstructie model gemaakt door dhr. J.B.A. Terlingen en G.M.J. Engelbregt. Van de andere kerken in de stad Utrecht zijn er ook reconstructie modellen gemaakt. Een paar zijn tentoongesteld in het Museum Catharijneconvent. Tevens is er een boek geschreven; "Utrecht, Europese Kerkenstad" jaargang 2011.

⁴⁸ Olieschilderij van Pieter Jansz. Saenredam (1597-1665). De west kant van de kapittelkerk van Sint-Marie. Geschilderd in 1662. Eigendom van Thyssen-Bornemisza Nationaal Museum, Spanje, Madrid.

⁴⁹ Kasteel Vredenburg is door keizer Karel V gebouwd om de burgers van de stad Utrecht onder de duim te houden en ter verdediging van de stad van aanvallen vanuit het westen. Met de Pacificatie van Gent op 8 november 1576 verenigde de Nederlandse gewesten (zowel Katholiek als Calvinistisch) zich om samen de Spaanse soldaten te verdrijven.

Afbeelding 26. Westkant van de kapittelkerk Sint-Marie, met op de achtergrond de Domtoren en toren van de Buurkerk.

Afbeelding 27. Noordoostkant van de kapittelkerk Sint-Marie, met een de Mariaplaats.

De stad Utrecht heeft 3 beeldenstormen meegemaakt⁵⁰, wat uiteindelijk leidde tot het verbod op het uitoefenen van de katholieke godsdienst in de stad. Deze werd op 18 juni 1580 afgeroepen vanaf het stadhuis van Utrecht. Vanaf die tijd is de immuniteit van het kapittel, maar ook de kerk zelf geleidelijk afgebroken. De muren van de immuniteit werden ook afgebroken. Hierdoor werd het Mariaplein aan de oostkant vele malen groter, ook doordat het Mariakerkhof erbij getrokken werd. In 1683/1684 is de zuidertoren met een stuk van de westgevel gesloopt. Het koor is in 1765 omgebouwd als muziekzaal om concerten te geven. In 1808 was de schouwburg op het Vredenburg afgebrand en is het koor van de Mariakerk nog tijdelijk als schouwburg in gebruik geweest. De Mariakerk raakte daarna steeds verder in verval om in 1813 helemaal gesloopt te worden. Het koor van de Mariakerk is 1844 gesloopt om plaats te maken voor het Gebouw voor Kunsten en Wetenschap. Daarna was er niets meer te zien van de Sint-Marie kerk en haar immuniteits gebied.

Ook de grote claustrale huizen werden afgebroken en daarvoor in de plaats kwamen kleinere huizen voor het volk van de stad. Ook de grote voortuinen en hun achtererven werden vol gebouwd met kleinere huizen.

Het verging de kanunniken niet beter. Geleidelijk aan werd hun macht kleiner en kleiner. In 1528 kreeg de Habsburgse keizer Karel V de landsheerlijke macht van de Utrechtse bisschop. In de periode van 1566-1580 hebben ze 3 beeldenstormen meegemaakt. Dat moet voor hun een traumatische ervaring zijn geweest want alles wat katholiek was, zoals kerken en kloosters, was doelwit van de calvinistische stadgenoten. In 1580 mochten ze hun katholieke geloof niet meer uitoefenen en waren ze hun immuniteitsrechten kwijt. In 1585 kregen de hervormde predikanten van de Jacobikerk toestemming om te mogen preken in de Sint-Maria kerk. Daarmee werden alle beelden en muurschilderingen verwijderd uit de kerk. In 1589 moesten ze ook hun claustrale huizen inleveren. Het kapittelcollege van Sint-Marie werd geleidelijk veranderd in een puur zakelijk college van grotendeels protestantse heren van stand. Zij hielden zich vooral bezig met het beheer van hun grondbezittingen en hoefden zich niet meer druk te maken met de oude religieuze regels. Zo verdween het katholieke karakter van dit college.

Voor het dorp en ambachtshoofden Lopik veranderde niet veel. Ze hadden de ambachtsheren van Sint-Marie nog altijd te gehoorzamen. Zij stelden de hoge posten zoals schout, burgemeesters en secretaris aan. In geloofszaken waren ze ook niet meer afhankelijk van het kapittel want de parochie Lopik was in 1590 ook overgegaan op de Reformatorische leer en dus konden ze hun eigen predikanten beroepen en later hun eigen kerkenraad kiezen.

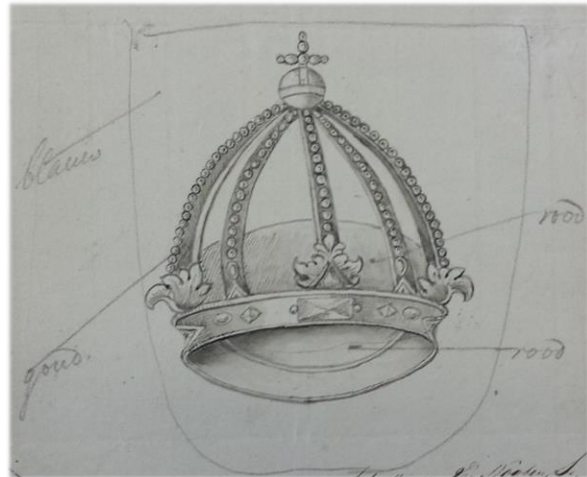
⁵⁰ De eerste was op 23, 24 en 25 augustus 1566. De tweede op 11 juni 1577. De derde op 7 maart 1580.

De keizerskroon als symbool in het gemeentewapen van Lopik.

Pas tijdens de omwenteling in 1795, toen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd vervangen door Bataafse Republiek, kwam er een eind aan het kapittel van Sint-Marie. Op 5 februari 1795 werd er door de Provisionele Representanten van het Land van Utrecht⁵¹ een resolutie aangenomen dat de adel en ridderschappen werden afgeschaft omdat dit tegen het beginsel van gelijkheid was. Zeven eeuwen lang heeft het kapittel van Sint-Marie Lopik in zijn bezit gehad. Hierdoor kon Lopik, net als alle andere dorpen en steden, nu zijn eigen dorpsbestuur kiezen.

Na deze Franse periode, werd Nederland in 1815 een Verenigd Koninkrijk (der Nederlanden). Met Willem I als koning der Nederlanden. Deze koning heeft bij Soeverein Besluit van 24 december van 1814, no. 32 de Hoge Raad van Adel bij de wapen-aangelegenheden van de gemeenten betrokken. Met andere woorden: alle gemeenten konden via de Hoge Raad van Adel een wapen laten verlenen of bevestigen. De toenmalige burgemeester van Lopik, Sebastiaan van Nooten Sebn (1781-1848), heeft voor Lopik een wapen aangevraagd. Hij heeft een brief met schets opgestuurd met daarbij de opmerking dat de gemeente Lopik dit wapen, "bestaande in een Keizerskroon" altijd in gebruik heeft gehad. Op de schets heeft hij zelfs de kleuren aangegeven. Als je goed kijkt naar de schets lijkt deze sprekend op het wapen dat in de Nicolaaskerk in Utrecht boven de herenbank staat, maar ook op het bovenste wapen op de rode herdenkingssteen in onze kerk. Het gemeentewapen van Lopik werd op 11 september 1816 bevestigd door Koninklijk Besluit nr. 69 van 20 februari 1816. Sindsdien is de keizerskroon altijd nog te vinden in haar gemeentewapen.

Toch zijn er ook nog andere bewijzen aan te voeren dat het kapittel van Sint Marie verbonden is met keizer Hendrik IV en hierdoor de keizerskroon is gebruikt. Er is een legende bekend van keizer Hendrik IV en bisschop Koenraad. Hierin wordt verteld dat keizer Hendrik IV in 1076 Italië binnenviel en dat de stad Milaan werd bezet door zijn legers. Ook werd de Mariakerk in deze stad verwoest. Zijn vriend bisschop Koenraad was bij deze veldtocht ook aanwezig. Hendrik toonde berouw over deze verwoeste kerk en beloofde de bisschop om in Utrecht een nieuwe kerk te laten bouwen gewijd aan Maria. Deze legende werd in Latijnse verzen gebeiteld op twee kruisingspijlers in de Mariakerk in Utrecht. Op één van de schilderijen van Pieter Saenredam uit 1638 is dat te zien, zie afbeelding 29. Eén van deze gedichten werd in 1658 vertaald door de dichter J. van Gaudekamp en uitgegeven bij de Utrechtse drukker Amiles van

Afbeelding 28. Schets bij brief om gemeentewapen aan te vragen.

Afbeelding 29. Interieur van Mariakerk, met aan beide pilaren de tekst dat keizer Hendrik IV de stichter is van deze kerk.

⁵¹ Tijdelijk gekozen bestuur ter vervanging van het college van de Staten van Utrecht.

'D'oorsprongelijke Stichtinge der KERKE van Ste. MARIE t'UTRECHT, met de geschiedenis daar op gevolgd, zulx als binnen de gemelde Kerk in 't Latijn te lesen is aan de twee veurste Kolommen.

*Den oorsprong ende tijd van dese Kerk vol eren,
Kan 't onderschreven dicht een igelijk wel leren:
HENRIIC de vierde, toen hij Keyser was van Romen,
Heeft gansch Italien med wap'nen in-genomen;
De stad Milaan alleen weerspanning ende stout
De poorten tegen hem wel vast gesloten houdt:
Daarna, hij wint de Stad, en plundert di ten lesten,
Verrijkt zich eerst med buyt, en geeft de rest ten besten;
En blijft ook vanden brand nit vrij dat heerlik werk
Van witten marmer-steen gebouwd MARIE Kerk.
Dit rouwd' hem, en door lijfd' godvruchtiglijk ontsteken,
Nam voor, in eenig land in di oft dese streken
Te stichten op-een-niuu een Kerke di bequaam
zou weten tot den diinst van dien eer-weyrden naam.
De Utrechtsche Prelaat (de welk was lang-voor-desen
Des Princes Voedster-heer, en plagt een Graaf te wesen
Ten allen tijde koen in oorlog ende strijd)
Med naam CONRADUS, hadt den Keyser op zijn zijd':
Want hij begiftigd' hem en dese wel-daot dede
Dat hij een hoge Kerk zou stichten in di stede
Med hoge torens, sterk, en onvergangelijk,
Door toe-doen vande gift', en 's Keyzers schatten rijk;
Gelijkje dat gebouw ziit staan op zijn pilaren,
Het eeuwig welfsel kan de gevels steyl bewaren.
Aldus is dese Kerk bij dien eerweyrden Heer,
Als eersten Fondateur hiir op-gerechtd weleer.
Hij heeft daar in gesteh den inkomst der prebenden
Voor den Kanoniken, dewelke zullen wenden
Tot u hoogwaarde Maagd MARIA hun gezang,
Verkondend' uwe eer en lof hun leven lang'*

Paddenburg. In het gele kader op de volgende pagina, kunt u dit lezen. De keizer zou dus de bouw van deze hoge grote kerk betalen en de kanunniken onderhouden met (koninklijke) prebenden.

Verder is er een schilderij van keizer Hendrik IV, gemaakt door Jan van Bijlert. Dit schilderij is weliswaar gemaakt tussen 1620 - 1671, maar hier zie je duidelijk eenzelfde soort keizerskroon op zijn hoofd als alle andere keizerskronen hierboven beschreven. Op het schilderij is de Mariakerk op de achtergrond afgebeeld, wat toch een verwijzing is dat deze keizer Hendrik IV verbonden is met deze kerk.

Afbeelding 30. Keizer Hendrik IV (1050-1106).

De steentjes voor de keizers.

Een andere aanwijzing, die ikzelf de meest duidelijke vind, zijn de keizerstegeltjes in de vloer van het hoogkoor in de Domkerk in Utrecht. Hier liggen een aantal gele en zwarten natuurstenen vloertegeltjes op een rij, ter nagedachtenis van 2 hier in Utrecht overleden keizers van het Heilige Roomse Duitse keizerrijk!! Hier moet ik iets meer over vertellen om het goed te kunnen begrijpen. Keizer Koenraad II⁵² kwam in 1039 met zijn hele hofhouding voor de vastentijd⁵³ aan in Nijmegen. Hij had al jaren last van jicht, maar wilde toch naar Utrecht om daar het Pinksterfeest te vieren bij zijn goede vriend bisschop Bernold. Hoewel hij erg last had van pijnlijke reumatische ontstekingen liep hij toch mee in de processie. Een paar dagen later overleed hij. In die tijd was het voor de hoge edelen niet ongebruikelijk om het hart en de ingewanden uit een dood lichaam te verwijderen en het overgebleven lichaam te balsemen. In de late middeleeuwen ging men over op een andere methode, ze kookten het lichaam om zo de beenderen van het vlees te scheiden. Het vlees begroef men ter plaatse en de beenderen bracht men naar het monumentale graf dat ze al van tevoren hadden laten maken. De organen van keizer Koenraad werden in de Domkerk van Utrecht begraven, zijn gebalsemd lichaam werd begraven in de Dom van Spiers. De zoon en opvolger van Koenraad, Hendrik III gaf het bisdom Utrecht, voor deze begrafenis veel schenkingen, waaronder het Oversticht. Keizer Hendrik III is ook degene geweest die (mogelijk) opdracht heeft gegeven tot het bouwen van een

⁵² Koenraad II is rond 990 geboren en overleden op 4 juni 1039 in Utrecht. Hij was vanaf 1024 koning van Duitsland en vanaf 1027 keizer van het Heilige Roomse Rijk.

⁵³ Vastentijd is de periode voor het Paasfeest. Dit is vooral een katholiek begrip, het is de veertigdagen tijd voor een periode van vasten en bezinning op het aankomende Paasfeest.

Kerkenkruis in Utrecht rondom het hart van zijn overleden vader.

Op 23 mei 1125 stierf opnieuw een keizer in Utrecht, namelijk Hendrik V. Ook zijn ingewanden werden begraven in de Domkerk van Utrecht en zijn gebalsemd lichaam werd ook in de Domkerk in Spiers begraven. Zijn echtgenote, keizerin-weduwe Mathilde, stichtte een memorie mis dat elk jaar gehouden moest worden. Voor de onkosten werden er landerijen geschonken⁵⁴.

"Voor het heil der ziel van mijn geliefde heer, keizer Hendrik V, wiens ingewanden daar begraven zijn in het graf, waarin ook die van zijn overgrootvader Koenraad II zijn bijgezet, ter voortdurende herinnering aan deze keizers....."

Er was nog een voorwaarde aan verbonden, er moest voortdurend een waskaars branden bij het graf "midden in het koor". Dit midden in het koor was nog in de romaanse Dom. Uit het liturgisch dienstboek van de Domkerk kan afgeleid worden dat er op die plaats een keizerstombe heeft gestaan, die soms gebruikt werd als altaar tijdens de mis. In de tweede helft van de 15de eeuw is deze romaanse kerk vervangen door de gotische Domkerk.

Tijdens deze bouw zijn de resten van deze 2 keizers verplaatst naar het hoogkoor. Precies over deze resten kunt u de gele en zwarte natuurstenen vloertegeltjes vinden die men als merktekens heeft aangebracht. Je ziet een afbeelding van dubbelkoppige adelaar, als symbool van het Heilige Duitse Roomse Rijk, de keizerskroon en de namen en sterfdatum van de beide keizers.

Nu is de afbeelding van de keizerskroon wat ik extra naar voren wil halen. Als je goed kijkt, lijkt deze sprekend op die van de hierboven beschreven en afgebeelde keizerskronen. Zie ook afbeelding 30 van een schets van deze steentje, hier zie je ook duidelijk de keizerskroon afgebeeld. Deze vloertegeltjes zijn 15de eeuws, die als herwinning zijn neergelegd, ter vervanging van mogelijk oudere stenen of een graftombe. Brengt u een bezoek aan de Domkerk in Utrecht, bekijk dan deze vloertegeltjes in het hoogkoor. Van Keizer Koenraad II is er één tegeltje verdwenen, maar we weten nog wel wat daar gestaan heeft.

Afbeelding 31. Grafsteentjes van keizer Koenraad II.

Afbeelding 32. Grafsteentjes van keizer Hendrik V.

Afbeelding 33. Uitgetekende vloertegeltjes van beide keizers.

⁵⁴ Het was gebruikelijk bij memoriemissen dat er schenkingen werden gegeven om deze missen te kunnen houden, dat kan geld, land of rechteninkomsten zijn.

De tekst die op deze vloertegeltjes staat, is geschreven in het Latijn, zie afbeelding 33.

In het Latijn staat er *"exta (Conra)di secu(n)di (romanorum) imp(er)a(toris) (1039)"*
 Vertaling van graftekst *"De ingewanden van keizer Koenraad II, keizer der Romeinen - 1039"*

In het Latijn staat er *"exta Henrici quinti romano(rum) imp(er)a(toris) 1125"*
 Vertaling van graftekst *"De ingewanden van Hendrik V, keizer der Romeinen - 1125"*

Op een gele vloertegel staat een getal, namelijk 1479, mogelijk het jaar waarin de resten van de beide keizers zijn verplaatst in de kerk.

Er zijn dus genoeg aanknopingspunten te vinden en te zien die bevestigen dat het kapittel de keizerskroon mocht/kon dragen. Over de keizerskroon afbeelding zelf hebben we gezien dat deze precies lijkt op die van de afbeelding op de rode gedenksteen in de kerk, maar ook op die van het eikenhouten ornament boven de herenbank.

Het keizerskroon symbool is van de keizer van het heilige Rooms Duitse rijk, stichter van het kapittel van Sint Marie en de bouw van de grote Maria kerk in Utrecht. Om de stichter hiervoor te eren hebben ze het symbool van de keizerskroon gebruikt. Op diverse plekken in Utrecht kun je deze keizerskroon als symbool vinden. In de archieven en daarbuiten zullen er ongetwijfeld nog meer aanwijzingen te vinden zijn over de keizerskroon.

De ambachtsheerlijkheid van Lopik viel onder het bestuur van dit kapittel van Sint Marie. De eerste burgemeester van Lopik, Sebastiaan van Nooten Sebzn. had in 1815 een brief gestuurd naar de Hoge Raad van Adel om een wapen aan te vragen. Daarbij gaf hij aan dat Lopik altijd onder het bestuur was van het kapittel van Sint Marie en daardoor de keizerskroon kon voeren in haar gemeentewapen. Dat Lopik eeuwenlang door het kapittel bestuurd werd is waar, maar dat gold voor nog veel meer heerlijkheden. De Hoge Raad van Adel heeft toch dit wapen met keizerskroon voor Lopik bevestigd. Bij onderzoek bij de Hoge Raad van Adel blijkt dat andere dorpen en steden die onder het bestuur stonden van het kapittel van Sint Marie andere gemeentewapens hebben aangevraagd en geen van allen met het symbool van de keizerskroon. Ook nu nog is de keizerskroon verwerkt, als hartschild, in het gemeentewapen van Lopik.

Afbeelding 34. Huidige gemeentewapen van Lopik.

Nu nog even terug naar de rode gedenksteen in het koor van de kerk.

Van deze steen hebben we aan Cor Verweij gevraagd om een ingetekende digitale versie te maken. Dit om een betere indruk te krijgen hoe deze steen eruit gezien zou kunnen hebben.

Afbeelding 35. Ingetekende digitale versie van de rode gedenksteen.

Afbeelding 36. Het oude koor van de Hervormde Gemeente van Lopik, met in de noordelijke muur een nis met rode gedenksteen.

Afbeeldingen informatie.

- Afbeelding 1. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 1047-Gedenksteen in nis kerk.
- Afbeelding 2. Kopie van Plattegrond grote kerk Lopik met toren op begraafplaats-met windrichting uit het digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik.
Kopie van Plattegrond_huidige_kerk_zonder_portaal_hoofdingang uit het digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik.
- Afbeelding 3. Foto van olieverf op paneel, door Cornelis de Man, titel Interieur van de Oude Kerk in Delft, privécollectie, rechten bij Sothebys.com, ecatalogue old-master-paintings-am0902/lot.79.
- Afbeelding 4. Fotokopie door Hans Wisse van Begraafboek NH-kerk van Lopik, 1750-1811. RHC Rijnstreek en Lopikerwaard toegang L158, inv. nr. 196.
- Afbeelding 5. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0681-Detail voorkant preekstoel.
- Afbeelding 6. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0683-Detail schot achter preekstoel.
- Afbeelding 7. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0682-Detail voorkant preekstoel.jpg.
- Afbeelding 8. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0672-Detail preekstoel.
- Afbeelding 9. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0671-Detail preekstoel.
- Afbeelding 10. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0676-Detail achterwand in preekstoel.
- Afbeelding 11. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0677-Detail achterwand in preekstoel.
- Afbeelding 12. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0678-Detail achterwand in preekstoel.
- Afbeelding 13. Kopie van Archief 221 Kapittel van Sint Marie te Utrecht, invnr: 752, 'Chaertboeck van de hennipwerven die gheleegen sijn in Loopick ende Cappel', kaarten van de hennepwerven in Lopik en Lopikerkapel. Tekening in kleur op 18 bladen door J.Rz. van den Berch, met de namen van de bezitters van de percelen, 1607, p. 11. Inzet is vergroot.
- Afbeelding 14. Foto kopie gemaakt door Harry Bruger uit Akten Schoutambt Lopik, Capittel van de doden 1724-1750.
- Afbeelding 15. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer Y2 no 256 serie foto's.
- Afbeelding 16. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder naam Grafzerk_Jacob_Johan.
- Afbeelding 17. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0426-Ornament boven de herenbank.
- Afbeelding 18. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder naam Herenbank parochiekerk Nicolaikerk Utrecht 2-3.
- Afbeelding 19. Kaartje gemaakt door Sir Iain, Locator Prince-Bishopric of Utrecht (1350)
- Afbeelding 20. Afbeelding gemaakt door M.J. Smit, De vijf oorspronkelijke kerken die in de stad Utrecht een Kerkenkruis vormden.
- Afbeelding 21. Afbeelding uit Verleden wijk, De immuniteit van Sint-Marie. p 34. Bij de ommuring en omwalling van Utrecht zorgde met ervoor dat de immuniteiten van de kapittelkerken erbinnen kwamen te vallen.
- Afbeelding 22. Afbeelding uit Verleden wijk, De immuniteit van Sint-Marie. p 30. Plattegrond van de immuniteit van Sint-Marie, met de kerk en de genummerde claustrale percelen en de begrenzing.
- Afbeelding 23. Plattegrond van gebouw voor Kunsten en Wetenschap, met contouren van Marie kerk. Herkomst onbekend.
- Afbeelding 24. Foto van maquette Mariekerk, expositie in 2016 in Museum Catharijneconvent. Maquette gemaakt door Jan Terlingen en Joris Engelbregt, eigendom Catharijneconvent.
- Afbeelding 25. Foto van olieverf op paneel, door Pieter Jansz. Saenredam, titel De west kant van de kapittelkerk van Sint-Marie, uit collectie Thyssen-Bornemisza Nationaal Museum, Spanje, Madrid. Inv. no. 362 (1979.27).
- Afbeelding 26. Foto van olieverf op paneel, door Pieter Jansz. Saenredam, met titel Gezicht op de Mariaplaats en de Mariakerk te Utrecht, Museum Boijmans Van Beuningen, Inventarisnummer 1765.
- Afbeelding 27. Foto van tekening pen in grijs, paneel in kleur (waterverf) uit ca. 1800, vermoedelijk van Nicolaa Baur, Gezicht op de Mariaplaats te Utrecht met het koor van de Mariakerk. Tekening behoort tot de Atlas Coenen van 's Gravesloot. Utrechts archief, Catalogusnummer 38519.
- Afbeelding 28. Foto van 1815-04-22 Brief van Burg. van Nooten aan Hoge Raad van Adel op 22 april 1815 aanvraag wapen 10. Uit archief Invnr 601 Publiekrechtelijke lichamen, van Hoge Raad van Adel.
- Afbeelding 29. Foto van olieverf op paneel, door Pieter Jansz. Saenredam, met titel Interieur van de Maria kerk in Utrecht - Pieter Jansz Saenredam (1638) uit collectie Hamburger Kunsthalle.
- Afbeelding 30. Foto van olieverf op doek, door Jan van Bijlert, met titel Keizer Hendrik IV (1050-1106) uit collectie van Centraal Museum Utrecht.
- Afbeelding 31. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0679-Grafsteentje van keizer Koenraad II in Domkerk Utrecht.
- Afbeelding 32. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 0680-Grafsteentje van keizer Hendrik V in Domkerk Utrecht.
- Afbeelding 33. Kopie uit Graven en begraven in de Dom van Utrecht, Keizersteentjes. Pentekening, anoniem ca 1800, gemeentelijke archiefdienst Utrecht.
- Afbeelding 34. De vrije encyclopedie Wikipedia, onderwerp Wapen van Lopik, auteur onbekend.
- Afbeelding 35. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 1047-Gedenksteen in nis kerk. Foto digitaal bewerkt door Cor Verweij.
- Afbeelding 36. Foto gemaakt door Hans Wisse voor digitaal archief Hervormde Gemeente Lopik onder nummer 1048-KoorNisGedenksteen kerk 1048-KoorNisGedenksteen kerk.

Gebruikte bronnen.

- van Hulzen, Dr. A. (1985). *Utrechtse kerken en kerkgebouwen*. Baarn: Bosch & Keuning.
- Ten Bosch, Jacobus Cornelis (1759). *Geheym-schryver van staat- en kerke der Vereenigde Nederlanden, beginnende met die van de Provincie Utrecht*.
- Den Uyl, W.F.J. (1960). *De Lopikerwaard I Dorp en Kerspel tot 1814*. Utrecht: v/h Kemink en zoon N.V.
- van der Linde, ds. S. (1940). *Het Licht schijnt in de duisternis. Gedenkboek bij het 350-jarig bestaan der Nederlands Hervormde Gemeente van Lopik en Cabauw (1590-1940)*. Utrecht.
- Archief RHC Rijnstreek en Lopikerwaard. *Begraafboek NH-kerk van Lopik, 1701-1724, toegang L158, inv. nr. 195*. Woerden.
- Archief RHC Rijnstreek en Lopikerwaard. *Begraafboek NH-kerk van Lopik, 1750-1811, toegang L158, inv. nr. 196*. Woerden.
- Het Utrechts Archief (vroeger RijksArchief Utrecht). *RAU boek 87-groen: Akten van het schoutambt Lopik, Capittel van de doden 1724-1750*. Utrecht.
- Het Utrechts Archief (vroeger Rijksarchief Utrecht). *Notariële akten uit de provincie Utrecht*. Utrecht.
- Het Utrechts Archief (vroeger Rijksarchief Utrecht). *Archief 221 Kapittel van Sint Marie te Utrecht, invnr: 752, 'Chaertboeck van de hennepwerven die gheleegen sijn in Loopick ende Cappel', kaarten van de hennepwerven in Lopik en Lopikerkapel*. Utrecht.
- Website <https://www.hervormdlopi.nl>. *Weet waar je loopt, artikelen*. Lopik.
- Haverkateen, H.M. en van der Peet, C.J. (1985) Een kerk van papier. De geschiedenis van de voormalige Mariakerk te Utrecht. Zutphen: Walburg Pers B.V.
- Kipp, A.F.E., (1980) *De immuniteit van St. Marie. De evolutie van een stadsbeeld (Doctoraalscriptie hoofdvak 'geschiedenis van de bouwkunst')*. Utrecht.
- van Ginkel, Evert (1998). *Verleden wijk. De immuniteit van Sint-Marie. Historische reeks Utrecht nr 23*. Utrecht.
- Vries, Hilde en Nijenhuis, Puck (1990). *Oudmunstertrans. Het verhaal over verbouwing en gebruik door kapittel, burgerij en universiteit*. Utrecht.
- Rutgers, C.A. (1978). *De Utrechtse bisschop in de middeleeuwen*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- van den Hoven van Genderen, Bram. (1987). *Het kapittel-generaal en de staten van het nedersticht in de 15^e eeuw. Stichtse historische reeks 13*. Zutphen: De Walburg Pers.
- van den Hoven van Genderen, Bram. (2003). *De Heren van de Kerk. De kanunniken van Oudmunster te Utrecht in de laten middeleeuwen*. Tweede druk. Zutphen: Walburg Pers.
- Terlingen, J.B.A. en Engelbregt, G.M.J. (2011). *Utrecht Europese Kerkenstad*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Bijlagen

Op pagina 21 t/m 23 vind u een bisschoppen lijst tussen de periode 854 t/m 1112.

Op pagina 24 t/m 26 vind een lijst van koningen en keizers van het Heilige Roomse Rijk tussen 911 en 1125.

Bisschoppen lijst tussen de periode 854 t/m 1112.

<u>Naam bisschop</u>	<u>Geboren-Overleden</u>	<u>Functies voordat hij bisschop werd</u>	<u>(episcopaat)</u> <u>Periode regeringsperiode</u>	<u>Opmerkingen Bijzonderheden</u>
Hunger	? - 866	Kanunnik en priester te Utrecht	ca. 854-866	Vluchtte voor de Noormannen uit Utrecht, naar het toenmalige Berg, heet nu Sint-Odiliënberg bij Roermond. Dit gebied heeft hij van Koning Lotharius II van het Frankische Middenrijk geschonken gekregen. Later vluchtte Hunger naar Deventer. Hij leed aan een of andere handicap.
Alfried	? - 867/879	Sinds 864 abt van Sint-Amands in Saint-Amand-les-Eaux ten zuiden van Doornik.	ca. 866-867/879	Regeerde in ballingschap, in Deventer. Hij werd tegen zijn zin tot Bisschop gekozen. Was een familielid van koning Karel de Kale, koning van West-Francië en later keizer van het Heilige Roomse Rijk.
Adelbold I	? - 898		867/879-898	Ook genaamd Odilbald. Regeerde in ballingschap, in Deventer.
Egilbert	? - ?		?-899	Ook genaamd Engelbert of Egibold. Regeerde in ballingschap, in Deventer.
Radboud	ca. 850 - 917	Kapelaan van koning Karel de Kale	899-917	Ook wel Radbod genoemd. Regeerde in ballingschap. Heiligverklaard. Geboren in de buurt van Namen. Was van zijn moederskant een afstammeling van de beruchte christenvijandige Friezenkoning Radboud. Waarschijnlijk vernoemd om deze naam te zuiveren. Zijn oom Gunthar (Günther) was aartsbisschop van Keulen. Radboud was kapelaan van de West-Frankische koning Karel de Kale (843-877). Werde in 899 bisschop van Utrecht, met toestemming van keizer Arnulf van Karinthië. Tot 911 viel het bisdom van Utrecht onder het gezag van Oost-Frankische rijk. In 911 kwam het hertogdom Lotharingen, waarbinnen het bisdom Utrecht lag, aan het West-Frankische rijk. Radboud trof voorbereidingen om de zetel van Deventer naar Utrecht te verplaatsen. Hij heeft de verhuizing niet mee kunnen maken, hij stierf in Ootmarsum in 917.
Balderik	897 - 975	leermeester van Bruno, zoon van keizer Hendrik I	917-975	Verplaatste de bisschopszetel van Deventer naar Utrecht. Keerde terug naar Utrecht. Geboren in 897 in Oldenzaal, overleden in 975, 78 jaar oud geworden. Hij stamde uit het grafelijk geslacht van Henegouwen. Hij was de zoon van graaf Ricfried (ook wel Dodo genoemd) in de Betuwe. Deze Ricfried heeft de Noormannen uit Utrecht verjaagd. Hij was een neef van hertog Giselbert II van Maasbou, de hertog van Lotharingen en de oom van bisschop Balderik van Luik. Was leermeester van Bruno, zoon van keizer Hendrik I, werd later aartsbisschop van Keulen. Hij stopte veel energie in het herstel van kerk en bisdom, na de verwoestingen van de Noormannen. Heeft de Domkerk, de Sint-Maartenskerk en de Sint-Salvatorkerk herbouwd. Hij was goed in politiek. Steunde de politiek van de Duitse keizer en kreeg in ruil daarvoor vele bezittingen. Koning en keizer hadden elkaar nodig om de opkomende (grafelijke) dynastieën binnen het rijk tegen te houden. Balderik had goede contacten met de Duitse keizer, al zijn zonen en zijn opvolger.
Folcmar	? - 990	in 974 kanselier van keizer Otto II in 976 domheer van Hildesheim	976-990	Ook genaamd Poppo. Zoon van de Saksische graaf Adalbero en de oom van de bouwlustige bisschop Bernward van Hildesheim. Neef van hertog Hendrik II van Beieren. Werde in 975 kanselier van keizer Otto II.
Boudewijn I	? - 995		990-995	Ook wel Balduinus, Baldewijn, Boldwinus of Balzo genoemd. Afkomstig uit de omgeving van Bamberg uit Frankenland. Hij zou een zoon zijn van Siegfried (of Sicco) de broer van graaf Dirk III van Holland, van het Hollandse gravengeslacht. Neef van Graaf Aarnout van Kleef. Door keizer Otto III tot bisschop van Utrecht benoemd.

Ansfried	940 - 1010	Ridder en graaf van Hoei en Teisterbant vertrouwenspersoon van keizer Otto I	995-1010	<p>Ook wel Ansfried, Ansfridus of Aufridus genaamd. Was een edelman in het Heilig Roomse Rijk, komt uit een Brabants adellijke familie. Zijn vader was graaf Lambertus van Leuven. Tot 995 was hij graaf van Hoei (gebied aan de Maas). Werd door zijn oom Ruotbert van Trier, aartsbisschop van Trier, onderwezen in het kerkelijke en wereldlijke recht aan de domschool. Daarna kreeg hij van aartsbisschop Bruno van Keulen een militaire opleiding. Bruno introduceerde hem aan het hof van zijn broer Otto I de Grote.</p> <p>Vocht met deze koning Otto I mee in diverse veldtochten, als ridder.</p> <p>Na de dood van zijn vrouw werd hij een eenvoudige monnik, maar keizer Otto III deed een beroep op hem om bisschop van Utrecht te worden.</p> <p>Door zijn spaarzaamheid en de grote rijkdom die hij had meegebracht, groeide het bezit en macht van het bisdom van Utrecht.</p> <p>Hij had een militaire carrière onder keizer Otto III, maar ook onder Hendrik II.</p>
Adelbold II	975 - 1026	geleerde en docent in wiskunde en sterrenkunde rijkskanselarij van keizer Hendrik II	1010-1026	<p>Adelbold II komt uit een Brabants adellijk geslacht. Adelbold was leerling van de kathedraalschool van het bisdom van Luik. Ontwikkelde zich in wiskunde en sterrenkunde en was docent in Luik. Correspondeerde met veel geleerden, waaronder Gerbert van Aurillac, de latere paus Sylvester II.</p> <p>Werkt in de rijkskanselarij van keizer Hendrik II en aartsdiaken van Luik.</p> <p>In 1024 krijgt Adelbold II het graafschap van keizer Hendrik II en in 1026 ook het graafschap Teisterbant. Adelbold verwierf als eerste ook grafelijke rechten. Het bisdom werd een prinsbisdom, een vorst binnen het Heilige Roomse Rijk. Was bevriend met keizer Hendrik II.</p> <p>Kwam in oorlog met graaf Dirk III van Holland, deze verloor hij, waardoor Dirk veel zeggenschap kreeg over grondgebied van het bisdom.</p> <p>Adelbold was bouwheer van de Romaanse Dom van Utrecht, de voorganger van de huidige Domkerk in Utrecht.</p>
Bernold	? - 1054		1027-1054	<p>Ook wel Bernoldus, Bernulf, Benno of Bernulphus genoemd. Over zijn herkomst is weinig bekend. Er zijn wel veel verhalen over hem bekend als bisschop. Stond in dienst als rijks bisschop onder de Duitse koningen en keizers. Werd door keizer Hendrik III benoemd tot landsheer van het Oversticht.</p> <p>Keizer Koenraad II overleed in Utrecht en zijn ingewanden werden in de Dom van Utrecht begraven. Zijn zoon Hendrik III, gaf de bisschop hiervoor veel goederen en landerijen.</p> <p>Keizer Henderik III gaf deze bisschop de opdracht voor de bouw van het Kerkenkruis in Utrecht, rondom het hart van keizer Koenraad II. Bisschop Bernold was de stichter van de Sint-Pieterskerk, de Sint-Janskerk en het Sint-Paulusklooster (de Sint-Mariakerk werd 40 jaar later gebouwd onder Bisschop Koenraad).</p>

Willem I (van Gelre)	1024 - 1076		1054-1076	Ook wel Willem I Flamens of Willem van Gelre genoemd. Stamde waarschijnlijk af van de Flamenses die in 1033 vluchten uit het graafschap Vlaanderen. Zijn van vader zou Gerard II Flamens zijn en zijn grootvader Gerard I Flamens. Hij was de stamvader van de latere graven en hertogen van Gelre. Broer van de eerste graaf van Gelre Gerard I de Lange. Bisschop Willem voerde een pro-Gelderse en een anti-Hollandse politiek. In 1064 werd het gebied van de graven van Holland door de Duiste koning Hendrik IV geschonken aan het prinsbisdom. Hierdoor kwam het in conflict met de graven Dirk V van Holland en de graaf van Vlaanderen Robrecht I (Dirk V was een stiefzoon van Robrecht I). De bisschop kreeg hulp van hertog Godfried III, van Neder-Lotharingen. In 1071 en 1072 werden de gebieden veroverd. Na de dood van bisschop Willem vielen de gebieden weer terug aan de graven van Holland.
Koenraad	? - 1099	Kameraar van aartsbisschop Siegfried van Mainz.	1076-1099	Ook wel Koenraad van Zwaben genoemd. Mogelijk uit het adelijk geslacht van het hertogdom Zwaben. Koenraad was een trouwe aanhanger van koning Hendrik IV tijdens de Investituurstrijd. De koning benoemde hem als bisschop van Utrecht om zijn koninklijk gezag ten opzichte van paus Gregorius VII te versterken. De bisschop was bij de kroning aanwezig van koning Hendrik IV tot keizer. Kreeg de opvoeding van de zoon van Hendrik IV, de latere keizer Hendrik V. Koenraad vergezelde de keizer in Italië, met diverse veldtochten. De Mariakerk in Milaan is hierbij verwoest. Hij kreeg de opdracht op de Mariekerk in Utrecht te laten herbouwen. Hiermee is het kerkenkruis in Utrecht rondom de Domkerk voltooid. Koenraad was meer wereldlijk dan geestelijk heerser. Kreeg in 1076, na de dood van hertog Godfried III met de Bult van Lotharingen, Holland in leen, wat hem in strijd bracht met de graaf van Holland, Dirk V. Kreeg in 1077 van Hendrik IV het graafschap Staveren en na de dood van Egberet II van Friesland in 1086 de graafschappen Oostergo, Westergo en Islego. Hij moest hierbij wel het graafschap Holland afstaan aan Dirk V. Zo werd het bisdom Utrecht in het noorden verder uitgebreid en een van de belangrijkste gebieden in Nederland. Koenraad werd met een mes vermoord en is in de Sint-Mariekerk begraven.
Burchard	ca. 1055 - 1112		1100-1112	Ook Burchard van Lechsgemünd genoemd. Zoon van Kuno graaf van graafschap Lechsgemünd, edelman uit Beieren. In 1101 slaagde Burchard om het conflict met het graafschap Holland, met graaf Floris II en zijn voorgangers te beëindigen. In ruil voor een erkenning als leenheer gaf bisschop Burchard het Rijnland aan de graaf van Holland in leen. Zo kreeg het graafschap Holland steeds meer macht. De opvolger van keizer Hendrik IV, zijn zoon Hendrik V, erkende Hendrik I van Zutpen als graaf van de eerder aan het bisdom Utrecht in leen gegeven Frieze graafschappen Oostergo en Westergo.

Enkele opmerkingen over dit stuk van bisschoppen van Utrecht.

Je ziet in de lijst van bisschoppen duidelijk dat de meeste uit een adellijk geslacht komt. Dat komt omdat de oudste zoon het meeste erfde van zijn vader, als erfopvolger. De andere kinderen trouwde met kinderen uit andere adellijke geslachten. Ze traden dus ook vaak toe bij seculiere geestelijke instellingen, zoals kapittels. Deze geestelijke gemeenschappen of bestuurscolleges, moesten de vele bezittingen en landerijen besturen. Ze werden dan seculiere 'wereldlijke' kanunniken. Ze waren wel geestelijke, maar legde niet de gelofte af en mochten dus zo bezitten hebben.

Het benoemen van bisschoppen was een eeuwen oude strijd geweest tussen de wereldlijke leiders (koningen, maar vooral keizers) en de geestelijke leiders (de Paus). Keizer Otto de Grote was in de 10de eeuw begonnen zelf bisschoppen te benoemen. De bisdommen kregen dan ook grafelijke rechten, zodat ze onderdeel werden van het grote keizerrijk. Na van loop van tijd werd het bisschopsambt zo populair dat personen die bisschop wilde worden, veel geld aan de keizer boden om bisschop te worden. Zo ontstond er een situatie dat er bisschoppen werden benoemd die helemaal niet geschikt waren en die nooit door de Kerk zouden zijn gekozen. Er ontstond een strijd tussen de Kerk en de Vorst, dat noemen we de Investituurstrijd (1066-1122). *Vestitura* betekend in het Latijn aankleden of bekleden. Je ziet in de Utrechtse bisschop lijst ook veel vrienden van de Duitse keizer terug komen. In 1122 tijdens het Concordaat van Worms kwam er een einde aan deze strijd. Er werd afgesproken dat de nieuwe bisschoppen voortaan door de belangrijkste priesters in het betreffende bisdom zouden worden gekozen. Maar dan wel in het bijzijn van de vorst, zodat hij ook enige invloed kan uitoefenen.

Bisschoppen lijst tussen de periode 854 t/m 1112.

<u>Naam bisschop</u>	<u>Geboren-Overleden</u>	<u>Functies voordat hij bisschop werd</u>	<u>(episcopaat)</u> <u>Periode regeringsperiode</u>	<u>Opmerkingen Bijzonderheden</u>
Hunger	? - 866	Kanunnik en priester te Utrecht	ca. 854-866	Vluchtte voor de Noormannen uit Utrecht, naar het toenmalige Berg, heet nu Sint-Odiliënberg bij Roermond. Dit gebied heeft hij van Koning Lotharius II van het Frankische Middenrijk geschenken gekregen. Later vluchtte Hunger naar Deventer. Hij leed aan een of andere handicap.
Alfried	? - 867/879	Sinds 864 abt van Sint-Amands in Saint-Amand-les-Eaux ten zuiden van Doornik.	ca. 866-867/879	Regeerde in ballingschap, in Deventer. Hij werd tegen zijn zin tot Bisschop gekozen. Was een familielid van koning Karel de Kale, koning van West-Francië en later keizer van het Heilige Roomse Rijk.
Adelbold I	? - 898		867/879-898	Ook genaamd Odilbald. Regeerde in ballingschap, in Deventer.
Egilbert	? - ?		?-899	Ook genaamd Engelbert of Egibold. Regeerde in ballingschap, in Deventer.
Radboud	ca. 850 - 917	Kapelaan van koning Karel de Kale	899-917	Ook wel Radbod genoemd. Regeerde in ballingschap. Heiligverklaard. Geboren in de buurt van Namen. Was van zijn moederskant een afstammeling van de beruchte christenvijandige Friezenkoning Radboud. Waarschijnlijk vernoemd om deze naam te zuiveren. Zijn oom Gunthar (Günther) was aartsbisschop van Keulen. Radboud was kapelaan van de West-Frankische koning Karel de Kale (843-877). Werde in 899 bisschop van Utrecht, met toestemming van keizer Arnulf van Karinthië. Tot 911 viel het bisdom van Utrecht onder het gezag van Oost-Frankische rijk. In 911 kwam het hertogdom Lotharingen, waarbinnen het bisdom Utrecht lag, aan het West-Frankische rijk. Radboud trof voorbereidingen om de zetel van Deventer naar Utrecht te verplaatsen. Hij heeft de verhuizing niet mee kunnen maken, hij stierf in Ootmarsum in 917.
Balderik	897 - 975	leermeester van Bruno, zoon van keizer Hendrik I	917-975	Verplaatste de bisschopszetel van Deventer naar Utrecht. Keerde terug naar Utrecht. Geboren in 897 in Oldenzaal, overleden in 975, 78 jaar oud geworden. Hij stamde uit het grafelijk geslacht van Henegouwen. Hij was de zoon van graaf Ricfried (ook wel Dodo genoemd) in de Betuwe. Deze Ricfried heeft de Noormannen uit Utrecht verjaagd. Hij was een neef van hertog Giselbert II van Maasbou, de hertog van Lotharingen en de oom van bisschop Balderik van Luik. Was leermeester van Bruno, zoon van keizer Hendrik I, werd later aartsbisschop van Keulen. Hij stopte veel energie in het herstel van kerk en bisdom, na de verwoestingen van de Noormannen. Heeft de Domkerk, de Sint-Maartenskerk en de Sint-Salvatorkerk herbouwd. Hij was goed in politiek. Steunde de politiek van de Duitse keizer en kreeg in ruil daarvoor vele bezittingen. Koning en keizer hadden elkaar nodig om de opkomende (grafelijke) dynastieën binnen het rijk tegen te houden. Balderik had goede contacten met de Duitse keizer, al zijn zonen en zijn opvolger.
Folcmar	? - 990	in 974 kanselier van keizer Otto II in 976 domheer van Hildesheim	976-990	Ook genaamd Poppo. Zoon van de Saksische graaf Adalbero en de oom van de bouwlustige bisschop Bernward van Hildesheim. Neef van hertog Hendrik II van Beieren. Werde in 975 kanselier van keizer Otto II.
Boudewijn I	? - 995		990-995	Ook wel Balduinus, Baldewijn, Boldwinus of Balzo genoemd. Afkomstig uit de omgeving van Bamberg uit Frankenland. Hij zou een zoon zijn van Siegfried (of Sicco) de broer van graaf Dirk III van Holland, van het Hollandse gravengeslacht. Neef van Graaf Aarnout van Kleef. Door keizer Otto III tot bisschop van Utrecht benoemd.

Ansfried	940 - 1010	Ridder en graaf van Hoei en Teisterbant vertrouwenspersoon van keizer Otto I	995-1010	<p>Ook wel Ansfried, Ansfridus of Aufridus genaamd. Was een edelman in het Heilig Roomse Rijk, komt uit een Brabants adellijke familie. Zijn vader was graaf Lambertus van Leuven. Tot 995 was hij graaf van Hoei (gebied aan de Maas). Werd door zijn oom Ruotbert van Trier, aartsbisschop van Trier, onderwezen in het kerkelijke en wereldlijke recht aan de domschool. Daarna kreeg hij van aartsbisschop Bruno van Keulen een militaire opleiding. Bruno introduceerde hem aan het hof van zijn broer Otto I de Grote.</p> <p>Vocht met deze koning Otto I mee in diverse veldtochten, als ridder.</p> <p>Na de dood van zijn vrouw werd hij een eenvoudige monnik, maar keizer Otto III deed een beroep op hem om bisschop van Utrecht te worden.</p> <p>Door zijn spaarzaamheid en de grote rijkdom die hij had meegebracht, groeide het bezit en macht van het bisdom van Utrecht.</p> <p>Hij had een militaire carrière onder keizer Otto III, maar ook onder Hendrik II.</p>
Adelbold II	975 - 1026	geleerde en docent in wiskunde en sterrenkunde rijkskanselarij van keizer Hendrik II	1010-1026	<p>Adelbold II komt uit een Brabants adellijk geslacht. Adelbold was leerling van de kathedraalschool van het bisdom van Luik. Ontwikkelde zich in wiskunde en sterrenkunde en was docent in Luik. Correspondeerde met veel geleerden, waaronder Gerbert van Aurillac, de latere paus Sylvester II.</p> <p>Werkt in de rijkskanselarij van keizer Hendrik II en aartsdiaken van Luik.</p> <p>In 1024 krijgt Adelbold II het graafschap van keizer Hendrik II en in 1026 ook het graafschap Teisterbant. Adelbold verwierf als eerste ook grafelijke rechten. Het bisdom werd een prinsbisdom, een vorst binnen het Heilige Roomse Rijk. Was bevriend met keizer Hendrik II.</p> <p>Kwam in oorlog met graaf Dirk III van Holland, deze verloor hij, waardoor Dirk veel zeggenschap kreeg over grondgebied van het bisdom.</p> <p>Adelbold was bouwheer van de Romaanse Dom van Utrecht, de voorganger van de huidige Domkerk in Utrecht.</p>
Bernold	? - 1054		1027-1054	<p>Ook wel Bernoldus, Bernulf, Benno of Bernulphus genoemd. Over zijn herkomst is weinig bekend. Er zijn wel veel verhalen over hem bekend als bisschop. Stond in dienst als rijks bisschop onder de Duitse koningen en keizers. Werd door keizer Hendrik III benoemd tot landsheer van het Oversticht.</p> <p>Keizer Koenraad II overleed in Utrecht en zijn ingewanden werden in de Dom van Utrecht begraven. Zijn zoon Hendrik III, gaf de bisschop hiervoor veel goederen en landerijen.</p> <p>Keizer Henderik III gaf deze bisschop de opdracht voor de bouw van het Kerkenkruis in Utrecht, rondom het hart van keizer Koenraad II. Bisschop Bernold was de stichter van de Sint-Pieterskerk, de Sint-Janskerk en het Sint-Paulusklooster (de Sint-Mariakerk werd 40 jaar later gebouwd onder Bisschop Koenraad).</p>

Willem I (van Gelre)	1024 - 1076		1054-1076	Ook wel Willem I Flamens of Willem van Gelre genoemd. Stamde waarschijnlijk af van de Flamenses die in 1033 vluchten uit het graafschap Vlaanderen. Zijn van vader zou Gerard II Flamens zijn en zijn grootvader Gerard I Flamens. Hij was de stamvader van de latere graven en hertogen van Gelre. Broer van de eerste graaf van Gelre Gerard I de Lange. Bisschop Willem voerde een pro-Gelderse en een anti-Hollandse politiek. In 1064 werd het gebied van de graven van Holland door de Duiste koning Hendrik IV geschonken aan het prinsbisdom. Hierdoor kwam het in conflict met de graven Dirk V van Holland en de graaf van Vlaanderen Robrecht I (Dirk V was een stiefzoon van Robrecht I). De bisschop kreeg hulp van hertog Godfried III, van Neder-Lotharingen. In 1071 en 1072 werden de gebieden veroverd. Na de dood van bisschop Willem vielen de gebieden weer terug aan de graven van Holland.
Koenraad	? - 1099	Kameraar van aartsbisschop Siegfried van Mainz.	1076-1099	Ook wel Koenraad van Zwaben genoemd. Mogelijk uit het adelijk geslacht van het hertogdom Zwaben. Koenraad was een trouwe aanhanger van koning Hendrik IV tijdens de Investituurstrijd. De koning benoemde hem als bisschop van Utrecht om zijn koninklijk gezag ten opzichte van paus Gregorius VII te versterken. De bisschop was bij de kroning aanwezig van koning Hendrik IV tot keizer. Kreeg de opvoeding van de zoon van Hendrik IV, de latere keizer Hendrik V. Koenraad vergezelde de keizer in Italië, met diverse veldtochten. De Mariakerk in Milaan is hierbij verwoest. Hij kreeg de opdracht op de Mariekerk in Utrecht te laten herbouwen. Hiermee is het kerkenkruis in Utrecht rondom de Domkerk voltooid. Koenraad was meer wereldlijk dan geestelijk heerser. Kreeg in 1076, na de dood van hertog Godfried III met de Bult van Lotharingen, Holland in leen, wat hem in strijd bracht met de graaf van Holland, Dirk V. Kreeg in 1077 van Hendrik IV het graafschap Staveren en na de dood van Egberet II van Friesland in 1086 de graafschappen Oostergo, Westergo en Islego. Hij moest hierbij wel het graafschap Holland afstaan aan Dirk V. Zo werd het bisdom Utrecht in het noorden verder uitgebreid en een van de belangrijkste gebieden in Nederland. Koenraad werd met een mes vermoord en is in de Sint-Mariekerk begraven.
Burchard	ca. 1055 - 1112		1100-1112	Ook Burchard van Lechsgemünd genoemd. Zoon van Kuno graaf van graafschap Lechsgemünd, edelman uit Beieren. In 1101 slaagde Burchard om het conflict met het graafschap Holland, met graaf Floris II en zijn voorgangers te beëindigen. In ruil voor een erkenning als leenheer gaf bisschop Burchard het Rijnland aan de graaf van Holland in leen. Zo kreeg het graafschap Holland steeds meer macht. De opvolger van keizer Hendrik IV, zijn zoon Hendrik V, erkende Hendrik I van Zutpen als graaf van de eerder aan het bisdom Utrecht in leen gegeven Frieze graafschappen Oostergo en Westergo.

Enkele opmerkingen over dit stuk van bisschoppen van Utrecht.

Je ziet in de lijst van bisschoppen duidelijk dat de meeste uit een adellijk geslacht komt. Dat komt omdat de oudste zoon het meeste erfde van zijn vader, als erfopvolger. De andere kinderen trouwde met kinderen uit andere adellijke geslachten. Ze traden dus ook vaak toe bij seculiere geestelijke instellingen, zoals kapittels. Deze geestelijke gemeenschappen of bestuurscolleges, moesten de vele bezittingen en landerijen besturen. Ze werden dan seculiere 'wereldlijke' kanunniken. Ze waren wel geestelijke, maar legde niet de gelofte af en mochten dus zo bezitten hebben.

Het benoemen van bisschoppen was een eeuwen oude strijd geweest tussen de wereldlijke leiders (koningen, maar vooral keizers) en de geestelijke leiders (de Paus). Keizer Otto de Grote was in de 10de eeuw begonnen zelf bisschoppen te benoemen. De bisdommen kregen dan ook grafelijke rechten, zodat ze onderdeel werden van het grote keizerrijk. Na van loop van tijd werd het bisschopsambt zo populair dat personen die bisschop wilde worden, veel geld aan de keizer boden om bisschop te worden. Zo ontstond er een situatie dat er bisschoppen werden benoemd die helemaal niet geschikt waren en die nooit door de Kerk zouden zijn gekozen. Er ontstond een strijd tussen de Kerk en de Vorst, dat noemen we de Investituurstrijd (1066-1122). *Vestitura* betekend in het Latijn aankleden of bekleden. Je ziet in de Utrechtse bisschop lijst ook veel vrienden van de Duitse keizer terug komen. In 1122 tijdens het Concordaat van Worms kwam er een einde aan deze strijd. Er werd afgesproken dat de nieuwe bisschoppen voortaan door de belangrijkste priesters in het betreffende bisdom zouden worden gekozen. Maar dan wel in het bijzijn van de vorst, zodat hij ook enige invloed kan uitoefenen.